

*Vergadering van Woensdag 21 Januari 1903, 's avonds
te 8 ure, te Amsterdam.*

Voorzitter : De heer HOETINK.

De VOORZITTER opent de vergadering en zegt :

Mijne Heeren!

Het is mij aangenaam u welkom te heeten, en ik waardeer in hooge mate het voorrecht als waarnemend voorzitter deze bijeenkomst in de hoofdstad des Rijks te mogen leiden.

Ik heb aan de vergadering mede te deelen, dat op den 3den dezer maand eene commissie uit het bestuur de eer heeft genoten te worden toegelaten tot Z. K. H. DEN PRINS DER NEDERLANDEN, ten einde Z. K. H. aan te bieden het diploma van het eerlidmaatschap onzer vereeniging. De commissie bestond uit den Voorzitter, den Onder-voorzitter en den heer SEGBOER, terwijl de secretaris, die mede deel zou uitmaken van de deputatie, door ongesteldheid verhinderd werd tegenwoordig te zijn.

De commissie is door den Prins op zeer minzame wijze ontvangen, en het zal u, Mijne Heeren, ongetwijfeld aangenaam zijn te vernemen, dat het Z. K. H. heeft behaagd Zijne hooge ingenomenheid met het aangeboden eerlidmaatschap te betuigen, met groote belangstelling naar den bloei onzer vereeniging te informeeren en in het algemeen sympathie uit te spreken voor onzen arbeid. Deze betuiging van belangstelling en sympathie van de zijde van ons geliefd vorstenhuis met het doel en het streven onzer vereeniging wordt voorzeker door alle leden op zeer hoogen prijs gesteld en verdient als een merkwaardig en gewichtig feit, als eene overwinning in de geschiedenis van »Krijgswetenschap» te worden te boek gesteld.

Aan de orde is de ballotage van kandidaten.

De VOORZITTER verzoekt de heeren FABIUS en ENGELBERTS met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat tot leden worden toegelaten de heeren Mr. W. F. VAN MEURS, advocaat en procureur te Arnhem, en W. R. VAN DER WEIDE, 2e luitenant der artillerie te den Helder.

De VOORZITTER dankt de heeren van het stembureau voor de door hen genomen moeite.

Aan de orde is nu de behandeling van het onderwerp:

De Landstorm, zijne organisatie en zijn gebruik.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Het onderwerp, dat ons heden avond zal bezig houden, heeft ongetwijfeld het aantrekkelijke van het nieuwe. Wel is er ook in vroegere tijden sprake geweest van een Landstorm, en gewaagden o. a. de Grondwet van 1815 en de Schutterijwet van eene dergelijke wapenmacht, maar dit doet m. i. niet te kort aan de juistheid van de stelling, dat de wetgever, die in de naaste toekomst den landstorm zal hebben te organiseeren en zijn gebruik te regelen, staat voor een »woest en ledig."

Uw bestuur heeft het daarom ten zeerste gewaardeerd, dat de heer MEYBOOM bereid is bevonden pionierdienst te verrichten op dit geheel onontgonnen terrein, en brengt den schrijver van de inleiding tot dit debat reeds nu gaarne dank voor de wijze, waarop hij zijne taak heeft volbracht. Intuschen is daarmede uit den aard der zaak het onderwerp nog verre van uitgeput. Moge het ons gegeven zijn heden avond door eene vruchtbare gedachtenwisseling positief werk te leveren, en het belangrijke vraagstuk een stapje nader tot zijne oplossing te brengen; alzoo te bevorderen, dat de *sluitsteen*, waarvan de minister ELAND sprak, een weinig verder in de richting zijner bestemming wordt voortgewenteld.

Ik geef thans het woord aan den heer MEIJBOOM om nog eene korte resumptie van zijn opstel te geven tot opening van het debat.

Daarna zullen verschillende sprekers het woord voeren. Wij hebben met den beschikbaren tijd te woekeren en daarom zou ik u wel willen verzoeken zooveel mogelijk beknoptheid te betrachten.

Ik zou niet gaarne met het horloge in de hand den tijd afmeten, die aan iederen spreker kon worden toegestaan, maar doe een beroep op uwe welwillendheid en medewerking in verband met den beperkten tijd.

De heer MEIJBOOM: Mijne Heeren! Gelijk de Voorzitter zoo even terecht heeft opgemerkt, is het thans aan de orde gestelde onderwerp nog lang niet uitgeput. De meer genoemde *sluitsteen* op 't gebouw van ons krijgswezen zal blijken een reusachtig blok beton te wezen, waarvoor op dit oogenblik te nauwernood nog de grondstoffen voorhanden zijn.

Het zij mij vergund, ter inleiding der besprekingen van heden avond, nog met een enkel woord de door mij over den Landstorm geschreven verhandeling te resumeeren.

(De heer M. resumeert in 't kort het in de IIIde Aflevering voorkomende opstel: De *Landstorm, zijne organisatie en zijn gebruik*.)

Ten slotte wordt op de vraag, wat van dit alles, zoolang nog geene Landstormwet tot stand gekomen en in werking is, al dadelijk zou kunnen geschieden, door hem in overweging gegeven, een beroep op het volk om thans reeds zooveel mogelijk vrijwillig te doen, wat later de Landstormwet wellicht voorschrijven zal en om van overheidswege zoowel materieelen als moreelen steun te verleenen aan de vereeniging Volkswaerbaarheid en de verschillende andere vereenigingen, die zich vrijwillige oefening ten doel stellen. Wanneer wij de eischen maar niet te hoog stellen, kan reeds thans veel verkregen worden.

Hij besluit daarom met den wensch, dat spoedig alvast een *vrijwillige landstorm* zal ontstaan, die, bij de telkens blijkende bereidwilligheid van ons volk, z. i. voorloopig meer zal kunnen beteekenen dan de verspreide onsamenhangende vereenigingen, die we tot nu toe kennen. Het komt er slechts op aan, de hand aan

den ploeg te slaan en niet te berusten onder de verzuchting : 't kan toch niet.)

De heer VOSMAER : Mijne Heeren ! Waar de heer MEYBOOM in zijne verhandeling over den Landstorm zegt, dat hij met bijzondere ingenomenheid kennis nam van de beschouwingen van den heer VAN DER HOOG over de Landweer en waar hij, bij de ontwikkeling van zijne denkbeelden over de organisatie van den Landstorm als het ware voortbouwt op de verdieping Landweer, die met zorg is opgetrokken op de fundamenten van het leger, zij het mij vergund dit met vreugde te constateeren als een verblijdend iets, omdat men helaas zoo vaak in het leger door den een »verachtelijk ziet ter zijde stellen", wat door den anderen »tot hoeksteen voor het gebouw" bestemd was.

Wat aangaat de door den heer M. aangegeven wenschelijkheid, om de afzonderlijke landweer-depôts te doen vervallen, geloof ik met den heer v. d. H. dat depôt-troepen zoowel voor de militie als voor de landweer noodig zullen zijn, doch ten volle ben ik het met beiden eens, dat voor de bepaling van art. 5 der Landweerwet: dat voor die depôts zullen bestemd worden zij, die voor *korte* oefening werden ingelijfd, thans geen redelijken grond meer bestaat, nu de instelling der zoogenaamde viermaanders *niet* is : eene bevoorrechtiging van handenarbeid boven hoofdarbeid, maar een prikkel kan worden om door vóroefeningen buiten het leger, het lichaam tot een hooger graad van geschiktheid te brengen voor den militairen dienst.

Even rationeel als het was voor den ontwerper der wet, om die kortgeofende, minderwaardige soldaten voor de depôts te bestemmen, even onlogisch komt het ook mij thans voor, die viermaanders daarvoor aan te wijzen nu, zooals de heer W. F. Pop terecht zegt : »binnen korter of langer tijd te verwachten is, dat de geoeffendheid der voor korte oefening in te lijven dienstplichtigen bij hunne opkomst onder de wapenen zoodanig is, dat zij na afloop hunner eerste oefeningsperiode hetzelfde peil van bruikbaarheid bereikt hebben, als de volledig geoeffenden." Wellicht zal de toekomst leeren, dat daarin juist de

beste elementen der militie schuilen. Het nadeel, dat op die wijze zoo niet de beste, dan toch zeker zeer goede elementen aan de directe verdediging worden onttrokken, kan echter ontgaan worden door wijziging van artikel 5, zonder dat daartoe de landweer-depôts behoeven te worden opgeheven.

Ter loops zij hier opgemerkt, dat de heer M., in navolging van den heer v. d. H. spreekt van militieleger. Hoewel het eene zaak van ondergeschikten aard is, kan ik toch niet nalaten even in het midden te brengen, dat ik dit geen gelukkig gekozen woord acht, daar het toevoegsel leger aanleiding kan geven tot begripsverwarring, waar de heer v. d. H. terecht zegt, dat het leger bestaat uit militie en landweer. Waar zij samen het leger vormen, moet men dien naam m. i. niet geven aan één onderdeel daarvan.

De heer M. zegt verder, dat hij aanneemt, dat niet langer, zooals thans het geval schijnt te zijn, die zoogenaamde buitenprovinciën »geheel zónder defensie zullen worden gelaten" en iets later spreekt hij nogmaals van het »geheel onverdedigd laten van het grootste deel des lands."

Met dit motief om eene afzonderlijke divisie, grootendeels bestaande uit landweer en gesteund door artillerie, te belasten met de verdediging der N. provinciën en aan eene dergelijke divisie op te dragen het bezetten en verdedigen van het grondgebied bezuiden Rijn en Lek, kan ik mij niet goed vereenigen. Op de zaak zelf kom ik aanstonds terug. Het motief moge al als eene bijzaak beschouwd worden, ik voor mij acht het niet gewenscht dit te gebruiken, omdat het voedsel geeft aan verkeerde opvattingen van niet militaire zijde. Het leger toch verdedigt niet den bodem van het Rijk als zoodanig, maar zijn bestaan als Staat. Geen rijk ter wereld is in staat zijn bodem over de geheele uitgestrektheid te beschermen tegen het binnentreden van vreemde krijgslieden; want daartoe zou men langs de geheele grenslijn een zóó sterk cordon van troepen moeten opstellen, met zóóveel reserves er achter, dat geen enkel leger daartoe sterk genoeg zou zijn. Men moet dus niet spreken van verdediging van den bodem, maar van

het zelfstandig bestaan van den Staat en zijne souvereine rechten. Het moge voor militairen overbodig zijn hieraan te herinneren, voor het groote publiek is het dit niet.

Waar`zoogenaamde anti-militairisten — dat zijn zij, die wel willen geassureerd zijn tegen binnenbraak, maar er ongaarne hunne premie voor betalen — wanneer zij als motief tegen oorlogsuitgaven de meening uiten, dat, trots al die millioenen, een groot deel van ons dierbaar vaderland ten prooi aan den overweldiger wordt prijsgegeven, moeten wij militairen dat motief niet bezigen, al willen wij daarmede meer de wenschelijkheid betoogen om verzekerd te zijn van het benutten der hulpbronnen van die streken, in den vorm van menschen, paarden, levensmiddelen, enz.

Men begrijpe mij niet verkeerd, ook ik hecht veel aan het zoolang mogelijk behouden van een groot gedeelte des lands, vooral met het oog op de daarin aanwezige hulpbronnen, doch ik zeg alleen, dat het mij verkeerd voorkomt als motief voor het hebben van eene divisie in het N. aan te voeren, de m. i. zeer problematieke bescherming van dat deel des lands met zijne bewoners en eigendommen. Eene landstreek, die niet door onze troepen beschermd wordt, zal alleen den finantieelen druk gevoelen; daar waar troepen het voortschrijden trachten te beletten, zullen de bewoners bovendien hun aandeel in de vernielende werking van den oorlog niet kunnen ontgaan.

Niet dus tot bescherming van het grondgebied in de eerste plaats, maar omdat het voor de oorlogvoering uit een militair oogpunt nuttig is, zou ik de meening van den Heer M. willen onderschrijven, waar hij de wenschelijkheid betoogt om, als het ware op de vleugels der N. H. W. troepen van eenige sterkte gereed te hebben. Die troepen kunnen medewerken om eene actieve verdediging der N. H. W., hetzij over de Zuiderzee, hetzij over Brabant mogelijk te maken; zij kunnen voor onze vooruitgeschoven troepen geheel of ten deele eene opnamestelling vormen; zij kunnen de tegenpartij dwingen tot verdeeling van krachten. Met den heer Pop zou ik daar-

voor geene permanente stellingen willen inrichten, maar ik acht het *wel* een voordeel, wanneer wij daartoe reeds vasten voet op dat terrein hebben.

Overgaande tot den landstorm, rijst als eerste vraag, wie zullen tot den landstorm behooren, of liever van hoeveel tot hoeveeljarigen leeftijd moet men landstormplichtig worden geacht. De heer M. wenscht dien leeftijd begrensd te zien tusschen 17 en 40 jaar voor hen, die geen — tot 45 jaar, die wel een graad in het leger hebben bekleed, en tot 50 jaar voor gewezen officieren.

Daar de druk, in vreedestijd op de landstormplichtigen te leggen, uiterst gering kan zijn en het wenschelijk is over veel krachten te *kunnen* beschikken, als dat noodig blijkt, zou ik er de voorkeur aan geven den landstormplicht uit te strekken tot alle mannelijke ingezetenen van 17—50 jaar, die niet reeds bij leger of marine in dienst en lichamelijk in staat zijn de diensten te volbrengen, die van hen in oorlogstijd gevorderd zullen worden. Ik zou dien landstorm willen verdeelen in een 1e ban van 17—40 jaar, en een 2e van 40—50 jaar, met dien verstande, dat men bij de 17—19-jarigen begint met het oproepen der oudsten en bij hen, die 20 jaar en ouder zijn bij de jongsten. De 2e ban eerst dan op te roepen, wanneer de noodzakelijkheid daartoe gebleken is.

De heer M. heeft berekend, dat de 1e ban ons reeds ongeveer 439000 man zou geven.

Hoe nu dien landstorm te benutten?

Ik ga volkomen met den heer M. mede, waar hij eene aanvullingsreserve, om het leger gedurende langen tijd op oorlogsterkte te houden, zooals de groote rijken dat behoeven, voor ons land niet noodig acht, omdat het voor een klein land als het onze, onmiddellijk volle ernst is en het drama zich betrekkelijk spoedig zal afspelen. Wij zullen onmiddellijk alle zeilen bij moeten zetten.

Eene uitzondering hierop wil de heer M. maken voor de jongeren, de 17—19-jarigen, die hij wel voor de depôts wil bestemmen, m. i. terecht, omdat zij door hunne jeugd en den

daarmede overeenkomstigen graad van bekwaamheid in hun vak, minder aangewezen zijn voor de functiën, aan de overige landstormplichtigen op te dragen. Hun aantal bedraagt volgens den heer M. :

35000	19-jarigen	}	te zamen 110 000 hoofden.
36000	18 »		
38000	17 »		

De diensten, aan de overigen op te dragen, kunnen, volgens het ontwerp van den heer M., drieledig zijn en wel :

- 1°. ongewapende diensten voor den territorialen dienst ;
- 2°. gewapende en ongewapende diensten voor den etappendienst ;
- 3°. gewapende diensten als grensbewaking.

De heer M. verdeelt namelijk den dienst achter het leger in 2 deelen, den territorialen dienst en den transportdienst, en dezen laatsten weder in 2 deelen : den etappendienst en den spoorweg- en stoombootdienst.

Ik voor mij zou er de voorkeur aan geven onder etappendienst te verstaan: den dienst achter het leger in zijn geheeln omvang, zooals dat bijv. in Duitschland geschiedt.

Waar men etappengebied noemt het onmiddellijk in den rug van het leger gelegen deel des lands, ligt het voor de hand den dienst in dat gebied te bestempelen met den naam etappendienst. Die dienst heeft ten doel den veldheer niet alleen te verschaffen de benoodigde aanvulling aan levende strijdkrachten, paarden en legerbehoefden in den uitgebreidsten zin van het woord: munitie, levensmiddelen, enz., maar ook hem te ontlasten van alles wat zijne beweegbaarheid in den weg staat, zooals zieken, gewonden, gevangenen, onbruikbaar materieel, buit. Dat alles moet worden aan- of weggevoerd, zoo veel mogelijk met versnelde middelen van vervoer, trein, stoomboot of stoomtram, voor het overige met voer- en vaartuigen langs wegen en wateren.

Een zeer voorname factor van dien etappendienst vormt dus de transportdienst en het komt mij dan ook voor, dat deze een onderdeel moet uitmaken van den etappendienst.

Doch de etappendienst omvat meer.

Het vervoer van dat alles zal niet altijd zoo kunnen geregeld worden, dat het binnen het etmaal afloopt; aanvullings-troepen, zieken zullen onderweg wellicht moeten worden ondergebracht en verpleegd, goederen zullen in tusschengelegene magazijnen of tijdelijke stapelplaatsen wellicht voorloopig moeten worden opgelegd. Voor dat alles zijn werkkrachten noodig en is tevens behoefte aan troepen voor bewaking en verdediging daarvan.

Hier of daar zal een aan te leggen verbindingslijntje groote diensten kunnen bewijzen of eene bestaande verbinding verbetering behoeven.

In Duitschland resorteert het geheele etappenwezen onder den Generalinspektor des Etappen- und Eisenbahnwesens, die rechtstreeks staat onder den Chef van den staf van het Veldleger.

Ten onzent is omtrent spoorwegvervoer bepaald, dat de algemeene leiding van den dienst en het gebruik der spoorwegen in oorlogstijd is opgedragen aan de hoofdafdeeling der P. M. S. C. en dat de uitvoeringscommissiën belast zijn met de zorg voor en het toezicht op de uitvoering der door de hoofdafdeeling gegeven bevelen, terwijl aanvragen voor vervoer moeten worden gericht aan de hoofdafdeeling of een der beide uitvoeringscommissiën. De Chef van den Generalen Staf is voorzitter der hoofdafdeeling, waarin o. a. ook de Sous Chef zitting neemt; terwijl een hoofdambtenaar resp. der H. S. en S. S. als voorzitter optreden der te Amsterdam en Utrecht resideerende uitvoerings-commissiën.

M. i. zou een Opperofficier, die bij mobilisatie ter beschikking komt, kunnen worden aangewezen als Hoofd van den etappendienst, die een der hem toegevoegde officieren belast met het transportwezen en als zoodanig ook belast is met het doen van aanvragen, indien spoorwegvervoer noodig is. Het Hoofd van den etappendienst zou ik willen belasten, zoowel met hetgeen de heer M. noemt den territorialen dienst, als met alle andere etappenaangelegenheden. Hij staat onder de on-

middelijke bevelen van den Chef van den Staf van den Leider der Verdediging en heeft in elke territoriale afdeeling een landstorm-commandant onder zijn direct bevel ter behartiging van de belangen van den etappendienst in die afdeeling.

Verder geven onze voorschriften aan, dat voor handhaving van orde op stations, waar groote troepenafdeelingen aan zullen komen of vertrekken, officieren of oud-officieren kunnen worden aangewezen als *etappe-commandant*. Zij vormen aan het betrokken station met een door bestuurders der Maatschappij aan te wijzen spoorwegambtenaar de *etappe-commissie*, waaraan soms nog een intendant als 3e lid kan toegevoegd worden.

De heer M. wil dien naam liever vervangen door dien van stationscommandant. Mij komt die laatste titel minder gewenscht voor, omdat men allicht geneigd zou zijn te denken, dat zij den vredesstationschef in diens functie vervangen, wat geenszins de bedoeling is, zooals de heer M. trouwens zelf aangeeft. Zij mogen zich volstrekt niet mengen in technischeaangelegenheden en ook geene bevelen geven aan het spoorwegpersoneel.

In ons kleine land met zijn uitgebreid spoorwegnet kan ik mij geene andere etappeplaatsen denken, dan die, gelegen aan de spoorlijnen, liefst knooppunten, waar gelegenheid is om opslagplaatsen en magazijnen in te richten en in verschillende richtingen vervoer te kunnen volbrengen.

Wanneer men voor alle etappeplaatsen etappecommandanten aanwijst, kan men hen, m. i. zoowel belasten met de functie, in ons Voorschrift omtrent militair vervoer aan hen toegevoegd, als met het beheer en de verzending uit, het bewaken van en het houden der orde in die etappeplaatsen.

Aan hen kan landstormplichtig personeel worden toegevoegd om hen in die taak bij te staan.

De Inspecteur van den Geneeskundigen Dienst der Landmacht kan tevens optreden als Chef van den Geneeskundigen Dienst in het etappegebied en als zoodanig worden gesteld onder de bevelen van het Hoofd van den etappendienst. De Dirigerende Officieren van Gezondheid der 1e klasse zijn,

ingevolge het Voorschrift G. D., belast met de leiding der evacuatie en ziekenverspreiding onder toezicht van den Inspecteur.

De heer M. onderscheidt verder aanvangs-, eind-, verzamel- en tusschen-etappen. Ook dit kan, dunkt mij, bij ons vereenvoudigd worden. Die onderscheiding heeft m. i. geen nut en maakt de zaak onnoodig samengestelder.

Denkt men zich het Nederlandsche veldleger aan en voor den IJssel, dan kunnen bijv. Hattem, Apeldoorn en Arnhem etappeplaatsen worden, terwijl in W. richting teruggaande daarvoor in aanmerking komen: Harderwijk, Barneveld—Voorthuizen, Ede, Kesteren; Amersfoort, Maarsbergen; Utrecht, Gorinchem. Gaat het leger tot achter de N. H. W. terug, dan zullen achtereenvolgens die stations als etappeplaats geschrapt moeten worden en blijven bijv. Amsterdam, Utrecht en Gorinchem als zoodanig over.

In dienzelfden geest kan de etappen-aangelegenheid geregeld worden voor de divisïën in het N. en Z. van ons land. Welke de daarvoor aangewezen plaatsen zijn, hangt af van het gebruik, dat men zich voorstelt van die legerafdeelingen te maken en blijft hier dus verder buiten beschouwing.

Al die stations nu zou ik etappeplaatsen noemen, zonder vermelding van nadere aanwijzing.

Voor den etappendienst in den ruimsten zin van het woord, d. i. voor alle dienstpraestaties achter het leger kan men landstormplichtigen gebruiken. Ik zou hen splitsen in oudgedienden en zij, die niet in militairen dienst zijn geweest.

De eerste categorie zou ik in oorlogstijd bewapenen en uitrusten met eene uniformpet en zoo mogelijk eene soort van kiel in den geest van dien, ontworpen door den luitenant der infanterie BEERSTECHEER, waarin berging voor patronen en een reserveration, meer niet. Ik zou hen encadreeren met die landstormplichtigen, die vroeger onderofficier of officier geweest zijn en hen gebruiken voor bewakings- en politiedienst.

Den *geheelen* landstorm zou ik zeer sterk willen localiseeren om te gemoet te komen aan de bezwaren van mobilisatie en die afdeelingen niet volgens een vast model willen organiseeren,

maar dit geheel laten afhangen van de stof, die de plaats oplevert. Daarom zou ik de grenzen van den landstormplichtigen leeftijd zoo ruim willen nemen, om meer verschot te hebben; doch volstrekt niet met de bedoeling hen allen dadelijk te gebruiken.

Zij, die niet gediend hebben, zou ik zooveel mogelijk willen benutten in hun vak, door gebruik te maken van de kennis en vaardigheid in hun burger betrekking of beroep. Geneesheeren en verder personeel voor ziekenverpleging, geestelijken, ambtenaren en beambten van posteriej en telegrafie, spoorweg-, tram-, stoombootpersoneel, schrijvers, bakkers, slachters, magazijns-knechts, schuitenvoerders, dokwerkers, voerlieden, sjouwers, werklieden in militaire fabrieken, wegwerkers, enz. enz., zij allen kunnen nuttige diensten bewijzen door uitoefening van hun ambt of beroep ten bate van het militaire huishouden, zoowel in de etappemagazijnen als overal elders.

Voor zoover hunne civiele functie niet benut kan worden, kan men hen indeelen voor werkzaamheden, waarvoor geene kennis of routine van militaire zaken vereischt wordt.

Zij verrichten hun dienst in burgergewaad.

De heer M. wenscht die categorie in navolging van Zwitserland te organiseeren door bijeenvoeging van gelijksoortige beroepsbeoefenaars in detachementen van ongeveer 100 hoofden onder een landstormofficier en de noodige onderofficieren. Dit komt mij niet noodig en zelfs niet wenschelijk voor, omdat het m. i. eenvoudiger kan worden ingericht.

Ik zou aan de gemeente de verplichting willen opleggen jaarlijks eene opgave in te dienen van het aantal landstormplichtigen, dat bovenbedoelde beroepen uitoefent en van hen, die hun ambt of beroep niet ten bate van militaire diensten kunnen aanwenden.

Aan militaire zijde moeten de aangewezen etappecommandanten en landstormcommandanten in de territoriale afdeelingen den etappendienst in vreedstijd in hun rayon nagaan en opgave inzenden van het aantal gewapende en ongewapende landstormplichtigen, dat door hen noodig wordt geacht. Worden

deze plannen door hoogerhand goedgekeurd, dan kan door tusschenkomst van het gemeentebestuur aan de aan te wijzen landstormplichtigen kennis worden gegeven van hunne indeeling bij mobilisatie en aan hen zou men als eenige verplichting in vredeestijd die moeten opleggen, om zich na ontvangst van het indeelingsbericht ten raadhuize aan te melden, waar zij van het gemeentebestuur eene lastgeving en bons ontvangen, zooals dat voor verlofgangers is voorgeschreven. Aan hen kan dan tevens c. q. nadere inlichtingen verstrekt worden omtrent de in de lastgeving vermelde verplichting om zich bij mobilisatie op een bepaald uur en eene aangegeven plaats te melden bij de betrokken etappe-autoriteiten.

Op deze wijze wordt een minimum druk op de bevolking gelegd en toch het militair belang gebaat. Zelfs geestelijken kunnen er m. i. op deze wijze geen bezwaar tegen hebben zich beschikbaar te stellen om in hun geestelijk gewaad tot hulp en troost voor de duizenden zieken en gewonden, onschatbare diensten te bewijzen aan hunne geloofsgenooten. Ook zij bewijzen dan geen militairen dienst, maar diensten aan den militair.

Eindelijk nog iets over den dienst als grenswacht.

De heer M. wenscht deze op te dragen aan kleine afdeelingen landstorm, in den geest van de Transvaalsche commando's.

Het spijt mij, dat ik het zeggen moet, maar ik zou in die plukjes gewapende burgers weinig vertrouwen stellen.

Ik neem aan, dat ter plaatse door deskundigen de goede opstelling in vredeestijd is uitgezocht, dat aan den hoofdman van dat commando alle aanwijzingen gegeven zijn, die hem van dienst kunnen zijn, dat versperringen en vernielingen zijn voorbereid of ten minste ter plaatse nagegaan, enfin dat men alle mogelijke maatregelen neemt om die opstelling voor te bereiden.

Met de beste bedoelingen beziel, liggen zij daar nabij hunne verschanste opstellingen af te wachten. Maar nu nadert de vijandelijke cavalerie, zij wordt met geweervuur ontvangen,

kan niet verder, tracht langs andere wegen door te dringen, hetzelfde wacht haar elders, zij *moet* er door, zit dus af en vuurt terug met minstens evenveel karabijnen als wij geweren in het vuur brengen.

Zoolang wij van achter die goed gekozen opstelling kalm en rustig een goed gericht vuur afgeven, zullen wij geruimen tijd stand kunnen houden, zelfs tegen groote overmacht, maar ook aan onze zijde vallen spaanders en om, trots de vele verliezen achter die vluchtig opgeworpen verschansing, kalm en rustig te blijven vuren, als men ziet dat het moordend lood rechts en links zijne slachtoffers wegmaait, als het gekerm der gewonden de zucht tot zelfbehoud in ons binnenste aanwakkert, is noodig: of een hooggespannen gevoel van eigen kracht, als gevolg van bewuste zekerheid van zijn schot, of een sterk ontwikkeld gevoel van plicht, of eene groote mate van discipline.

Het eerste — groote schietvaardigheid — zullen wij, bewoners van een zeer bebouwd vlak land, over het algemeen genomen, wel nooit in die mate kunnen bereiken als een bergvolk, dat herhaaldelijk gelegenheid heeft die schietvaardigheid practisch toe te passen, van jongs af; terwijl men in ons land — en te recht — reeds aan bekeuring bloot staat als men een vuurwapen vervoert, dat niet zoodanig is ingepakt, dat het niet voor dadelijk gebruik kan worden aangewend. Er kan veel gedaan worden om de schietvaardigheid te verhoogen, de ambitie daartoe kan geprikkeld worden — en dit ligt ook in de bedoeling van het legerbestuur — maar ik geloof, dat men zich nooit moet voorstellen, dat hier de liefhebberij in schieten en dus de schietvaardigheid, in het algemeen genomen, op het peil kan komen, waarop die in Transvaal of Zwitserland staat.

Zoolang dit niet het geval is, zal eene hooge mate van discipline het eenige middel zijn om de zucht tot zelfbehoud te overheerschen, die ieder mensch is ingeschapen als de dood hem voor oogen staat. Daartoe is noodig, dat de man geleerd heeft zijn wil ondergeschikt te maken aan dien van anderen, in casu zijne meerderen. Hem daaraan langzamerhand te gewinnen

en hem dat gevoel van plicht te geven, dat in staat is elke gedachte aan zelfbehoud in de geboorte te smoren, dat is het doel der discipline.

Het is een kunstproduct, dat indruischt tegen de natuur van den mensch, niet het minst van een rechtgeaard Nederlander, doch daarom juist is het zoo noodig, dat eene school doorloopen wordt om die tucht te leeren en die school vormt het militaire leven.

Ik voor mij zou de taak der grensbewaking dan ook ongaarne opgedragen zien aan willekeurige landstormplichtigen; doch dit is ook niet noodig, want bij een landstormplicht tot het 50e jaar zal men in de grensgemeenten stof genoeg hebben om die taak op te dragen uitsluitend aan oud-gedienden met vroeger kader aan het hoofd en wel bij voorkeur aan wielrijders.

Van de groote kracht, die daarin schuilt, wordt m. i. nog lang niet genoeg geprofitteerd. Als men nagaat, dat in 1900 in ons land ruim 113000 rijwielen waren ingeschreven en dit getal nu aanmerkelijk grooter moet zijn, daar de belastingopbrengst hiervan zoo gestegen is, en als men bedenkt, dat ons land met zijn dicht net van goede vlakke wegen zich bijzonder eigent voor het gebruik van rijwielen, dan ligt het zoo voor de hand, dat getracht moet worden daarvan gebruik te maken. Waar men terecht alom hoort klagen over onze veel te zwakke cavalerie; waar men ziet hoe bij elke oefening op de kaart en op het terrein zich eene uitgezochte gelegenheid voordoet voor het gebruik van wielrijdersafdeelingen, daar zoekt men onwillekeurig naar middelen om die groote hoeveelheid rijwielen te benutten.

Evenals men aan vrijwilligers voor het kader der cavalerie en rijdende artillerie de verplichting stelt voor eigen paard en harnachement zorg te dragen, zou men m. i. bij alle regimenten infanterie en cavalerie compagnieën wielrijders kunnen formeeren van kaderreservisten, die ten genoegen van den commandeerenden officier van het korps, waarbij de verbintenis wordt aangegaan; aantoonen, dat tot het verrichten van hun dienst kan worden beschikt over een eigen, voor den

militairen dienst geschikt rijwiel. Wanneer men hun verder een sierlijk en vlug uniform geeft — en ook van dit eenvoudige hulpmiddel tot verhooging der aantrekkingskracht kan nog veel meer partij worden getrokken — zal men ongetwijfeld veel liefhebbers krijgen. Met het oog op hun gebruik zou een uniform in den geest van die der cavalerie het practische zijn. Wanneer men hen de eerste beginselen van het militaire leven geleerd heeft, moeten zij behalve in schijfschieten, veel geoefend worden in het optreden met afdeelingen van geringe sterkte in den kleinen oorlog; gesloten exercitiën behoeven zij niet te kennen.

Ingedeeld bij de infanterie, kunnen zij ten deele voorzien in het gemis aan cavalerie; bij de cavalerie kunnen zij uitmuntende diensten bewijzen als steun van dat wapen tot het vasthouden van overgangen enz. en zelfs bij de artillerie zullen zij soms benut kunnen worden als bedekking, mits het terrein dit toelaat.

Een ruim veld van toepassing zullen deze met karabijn gewapende wielrijders overal vinden. Zij hebben boven de cavalerie vóór, dat zij niet gebonden zijn aan hunne handpaarden, dat zij minder zichtbaar zijn, grootere snelheid kunnen ontwikkelen en . . . niet hinneken bij nadering des vijands. Eén groot nadeel kan men hun niet ontzeggen, namelijk de afhankelijkheid van goede wegen en daarom zullen zij ook nooit de cavalerie geheel kunnen vervangen, doch zij vormen een nitmuntend en goedkoop surrogaat ter aanvulling en versterking der ruitery.

Had men nu dergelijke wielrijdersreservisten, dan zouden zij later bij landweer of landstorm groot nut kunnen afwerpen, als men hen benut in hun fort, n. l. als wielrijder en wel als gewapend wielrijder of als ordonnans.

In den landstorm nu zou ik die wielrijders in de eerste plaats willen gebruiken om, voorzoover zij in de grensgemeenten wonen, te worden bestemd voor de grensbewaking, aangevuld door ongewielde oud-gedienden.

Voor het localiseeren van deze categorie van landstorm-

plichtigen gelden nog andere motieven, want niet alleen dat eene snelle en gemakkelijke mobilisatie voor hen van nog grooter belang is dan voor de overigen, zal deze categorie het allerhoogste belang hebben bij eene zeer nauwkeurige bekendheid ter plaatse, waar zij zal worden opgesteld.

Ik heb gezegd.

De heer A. N. J. FABIUS: Mijnheer de Voorzitter! Waarschijnlijk is het velen onzer gegaan als mij bij de verschijning van de IIIe Aflevering van ons Orgaan, waarin voorkomt de »Organisatie van den Landstorm.» Mij wilde het toen voorkomen, dat eene verhandeling over den Landstorm zeer praematuur moest heeten. Het is toch reeds door den heer BOOGAARD opgemerkt: wij hebben wel soldaten, maar nog geen leger, en hebben de menschen, doch weten nog niet precies wat er mede aan te vangen. Hoe zullen wij nu reeds gaan spreken over den sluitsteen van een gebouw, waarvan de fondamenteen nauwelijks zijn gelegd en het tijdstip der voltooiing zelfs niet is te gissen.

Ik wil hier evenwel al dadelijk laten volgen, dat ik na lezing van hetgeen de heer MEIJBOOM heeft geschreven en met veel talent uitwerkte, tot andere gedachten ben gekomen. Gaarne breng ik hulde aan dien arbeid, welk — naar ik vast geloof — voor de verdere bewerking en bestudeering van het Landstormvraagstuk van veel nut zal wezen.

Bij de bespreking zal ik natuurlijk niet treden in eene beschouwing van allerlei details, doch gaarne sta ik stil bij enkele hoofdpunten. Op een enkel detail wil ik evenwel als ter loops wijzen.

Op bl. 254 geeft de schrijver aan, wat onder het Departement van Oorlog zou *blijven* ressorteeren, waaruit dan zou volgen, dat het overige niet langer onder dit Departement kan worden gerekend.

Mijns inziens is daarbij geene voldoende rekening gehouden met art. 53 der Grondwet, regelende de ministerieele verantwoordelijkheid. Men kan toch zoo maar niet decreteeren: *dit*

zal *wel* en *dat* zal *niet* behooren tot de taak van het Departement van Oorlog. Als vanzelf wijst dit op eene leemte in onze wetgeving, nl. op het gemis aan eene wet op de bevoegdheid van den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht en op diens verhouding tot de verantwoordelijke Ministers.

Wat nu de beginselen betreft, stip ik slechts aan, dat de heer MEIJBOOM den Landstorm verdeelt in gewapenden en ongewapenden. Ik ga hierop echter niet verder in. Mijns erachtens zijn toch vooralsnog het belangrijkste deel van de voordracht de beschouwingen over den gewapenden Landstorm, waarbij dan sterk op den voorgrond treedt het denkbeeld om de zogenoemde buiten-provinciën niet onmiddellijk aan den vijand over te geven: dat wij alzoo nog iets meer te verdedigen hebben dan de vesting Holland. Ik onderstreep dit gaarne. Niet genoeg kan het worden herhaald, dat de onafhankelijkheid van Nederland niet is te beveiligen achter de liniën, maar tusschen de liniën en de grenzen!

Waar nu de heer MEIJBOOM uitgaat van de onderstelling, dat wij niet over genoeg cavalerie beschikken om op de grenzen de mobilisatie te dekken, is het zeker goed gezien op andere wijze het gewenschte scherm aan te brengen. Dit zou dan moeten geschieden door de grensbewaking. Wij krijgen alzoo eene plaatselijke schutterij . . . pardon, eene plaatselijke verdediging, een gewapenden Landstorm, doch dit »commando» grensbewakers is niet veel anders dan een brok plattelandsche schutterij.

Dit is zelfs zoo sterk, dat wij in de studie van den heer MEIJBOOM op verschillende plaatsen voor »Landstorm» »rustende schutterij» zouden kunnen lezen, zonder het betoog eenigszins te schaden.

On revient toujours à ses premiers amours! Art. 213 der Grondwet van 1815 schreef voor:

In alle gemeenten met meer bevolking dan 2500 zielen worden »als van ouds, schutterijen opgericht in tijden van oorlog en gevaar tegen de aanvallen van den vijand» en verder

»In andere gemeenten worden in tijd van vrede rustende schutterijen vastgesteld, welke in geval van oorlog gezamenlijk

met de vorengemelde dienen als een landstorm tot verdediging des vaderlands.”

Nog eens: wat is de gewapende Landstorm van den heer MEIJBOOM in vele opzichten anders dan de plattelandsche, zooals de wetgever zich dien in 1815 dacht?

En nu is het mij op het oogenblik niet te doen om een pleidooi te houden voor de schutterijen, vooral niet voor de schutterijen, zooals wij die in de laatste jaren hebben gekend, maar toch zou het te betreuren zijn, wanneer wij later tot de conclusie moesten komen, dat wij — om een gebruikelijk beeld te benutten — met het kind tevens het badwater wegwierpen. Ik vraag mij af, of de taak van den Landstorm minder eenvoudig zijn zal als die der rustende schutterij, gelijk zij thans bestaat.

Nu heeft de heer MEIJBOOM gezegd: wij moeten van militaire zijde concessies doen omtrent de oefeningen van de locale afdeelingen, maar of wij vragen te veel van de gewone troepen en dan moeten wij het meerdere loslaten, of wij vragen juist genoeg, maar dan kunnen wij ook aan dien Landstorm geene concessies doen, vooral niet aan afdeelingen, aan wie de zoo belangrijke taak zal worden opgedragen om aan de grenzen den vuurdoop te ondergaan, en die daarna toch al mede eene eerste plaats zullen innemen in de gelederen. Of zouden wij de troepen, die reeds door het ergste heen zijn, die aan de grenzen eene zekere training ontvingen, daarna achter de liniën wegbergen?

Ik wil echter over de oefeningen en de wijze, waarop de troepen zullen geoefend worden, op het oogenblik zwijgen, ook met het oog op het reeds ver gevorderde uur en de sprekers, die op mij zullen volgen, waaronder zeker ook zij, die veel meer bevoegd zijn daaromtrent een oordeel uit te spreken dan ik.

Wat anders. De heer MEIJBOOM heeft gezegd, en de heer VOSMAER is daarop teruggekomen, dat hij voor den Landstorm zou wenschen mannen tusschen de 17 en 40 jaar; voor de onderofficieren tot 45 en voor de officieren tot 50 jaar.

Ik stel hier — zij het ook tusschen haakjes — de vraag, of dat slaat op gewezen officieren en onderofficieren van

het leger of van den Landstorm. Dit evenwel is van minder belang. Anders schijnt mij het voorstel van den inleider, om den dienst der militie feitelijk te verlengen met zes jaren, n.l. bij den Landstorm. Terecht wordt groote prijs gesteld op ongedienden, maar nu vraag ik, of zoodoende niet eene groote onbillijkheid wordt begaan tegenover de 17500, die mochten dienen, terwijl bijna 20000 zoo goed als van allen dienst vrijkomen, mede als een gevolg van de omstandigheid, dat men bij de laatste wijziging der Militiewet niet is gekomen tot algemeenen dienstplicht.

Zoo komt het mij voor, dat de heer MEIJBOOM een pleidooi heeft geleverd voor een Volksleger. Niet alleen zij, die door het lot werden aangewezen, moeten dienen. Dat is de *cardo quaestionis* van het geheele betoog van den heer MEIJBOOM: *De Landstorm valt of staat met het Volksleger!*

Nog eens: de heer MEIJBOOM moet komen tot een Volksleger, en dat niet alleen voor de toekomst, maar al dadelijk, immers hij wenscht alle jongelieden van 17 tot 20 jaar te doen deelnemen aan het voorbereidend militair onderricht, hij wil schietoefeningen voor allen. Zullen wij nu voor den Landstorm iets hebben aan die militaire voorbereiding, zoo moet het geleerde herhaald worden. We komen dan vrij wel tot het Zwitsersche stelsel.

Nu van schietoefeningen gesproken. In de verhandeling wordt de Vereeniging »Volksweerbaarheid» bij name genoemd, zoo wordt gezegd op blz. 281 van het verslag:

»Ook een vrijwillige *Onbewapende Landstorm* ware reeds op te richten — en de Vereeniging Volksweerbaarheid kan ook hier krachtig aan medewerken — door allen, die zich bereid verklaren als pionier, wielrijder, verpleger of verpleegster, e.d. bij de grensbewaking of bij den territorialen dienst mede te werken, te helpen organiseeren en eene passende bestemming te geven.»

Verder wordt opgemerkt (blz. 272) -- en ik onderschrijf dat geheel:

„Het ontbrak bij al die vereenigingen tot nu toe aan een wel afgebakend doel en aan het geloof — het geloof, dat bergen verzet — dat de persoonlijke toewijding werkelijk ook eenig practisch nut kon hebben. Men wil gaarne ook weten, niet slechts in vage, algemeene termen, maar concreet, *waarvoor* men zich vrijwillig al die moeite geeft.”

Wil men dit geloof kweken, dan moet ook de Regeering die liefde bevorderen, en niet alleen concessie doen uit eene zekere soort van welwillendheid, niet alleen die vereenigingen als eene gunst wapens leenen en patronen geven, neen, dan moet de Regeering op alle mogelijke wijzen het streven van die vereenigingen steunen, haar ijver prikkelen en niet — zooals helaas, eenige jaren geleden plaats had — een corps militaire wielrijders, dat nitstekende diensten had kunnen bewijzen, naar huis zenden.

De eisch van den heer MEIJBOOM om den Landstorm als 't ware voor niets te hebben, acht ik bedenkelijk. Een Landstorm is noodig of hij is niet noodig, en wanneer hij noodig is, moeten wij het niet voor een koopje willen hebben

Over kleinigheden zal ik verder niet uitweiden.

De hoofdzaak is de oefeningen en het encadreeren. Hoe of die oefeningen geschieden, laat ik daar, maar als wij er al in slagen den man zoover te brengen, dat hij eenige waarde heeft voor de verdediging, hoe komen wij dan aan het kader?

De heer MEIJBOOM zegt: voor de plaatselijke commando's hebben wij menschen noodig, die prestige kunnen uitoefenen, — mannen die er slag van hebben om met menschen om te gaan — kunnen wij gebruiken iedereen, die lust heeft in elementaire militaire zaken. Ik geloof M. d. V. dat wij niet genoeg kunnen wijzen op dat prestige en niet voorzichtig genoeg kunnen zijn in de keuze, juist waar de inleider meent, dat wij een weinig gul moeten wezen met het toekennen van den officiersrang, want het kost niets. Daarentegen geloof ik er niet te zuinig mede te kunnen zijn.

De man toch, die met zulk eene eervolle taak wordt belast, moet een man zijn van energie, wil hij althans die taak kunnen volbrengen.

De generaal KNOOR heeft er herhaaldelijk op gewezen en de Wet heeft het op nieuw bewezen, van hoeveel beteekenis een aanvoerder is, en wat deze zelfs van de schijnbaar onmogelijkste troepen weet te maken.

Daarom zij men in zijne keuze van officieren voorzichtig, vooral bij die kleine commando's. Het is juist altijd een bezwaar geweest tegen de plattelandsche schutterij, dat zij geene waarde had bij mangel van aanvoerders.

Het behoeft nauwelijks betoogd van hoeveel beteekenis de kader-quaestie is bij de organisatie van den Landstorm; die quaestie toch reeds in het algemeen van groot belang, treedt bij den Landstorm nog sterker op den voorgrond. Wij kunnen daaraan niet genoeg aandacht wijden. Wij kunnen er niet genoeg voor zorgen, dat wij zoo min mogelijk gehuwde onderofficieren krijgen, en wel zóó, dat het leger wordt een doorgangshuis naar de burgermaatschappij, van waar men toegang krijgt tot verschillende betrekkingen in Rijk en gemeente.

De instelling van eene tweede categorie van het Reserve-kader is een stap in de goede richting, waardoor wij in oorlogstijd zullen kunnen beschikken over eenig reserve aan kader. Dat wij de eerste categorie van het Reserve-kader niet over boord mogen werpen, spreekt natuurlijk van zelf.

Ben ik hier even buiten het bestek van den Landstorm getreden, ik meen er tevens de aandacht op te mogen vestigen, hoe wenschelijk het zoude zijn de bevoegdheid, gegeven in art. 111 der »Militiewet 1901,» zoodanig te benutten, dat de 12 weken herhalingsoefeningen zoo gelijkelijk mogelijk over alle jaren worden verdeeld; de ondervinding toch heeft geleerd en leert nog dagelijks, dat het veel gemakkelijker is per jaar één week uit de zaken te gaan, dan om de 2 of 3 jaren 4 weken te moeten opkomen voor herhalingsoefeningen.

Men moet toch niet vergeten, dat de belangen van 2 à 3000 gezinnen afhankelijk zijn van de tegenwoordigheid van den man, van den huisvader, en reeds vele malen is dan ook de wenschelijkheid betoogd om de menschen in 5 jaar in het geheel 5 weken te laten opkomen d. i. elk jaar één week.

Ik voor mij, zie daarin ook veel meer heil voor de oefeningen. De band, die eenmaal gelegd is, wordt gemakkelijker vastgehouden, wanneer de man elk jaar bij de compagnie terugkomt, dan na een tijdsverloop van 2 jaar of langer.

Gaarne eindig ik met een woord van dank aan den heer MEIJBOOM en een woord van hulde aan het talent, waarmee hij in zijne bijdrage getracht heeft dit vraagstuk op te lossen, dat is m. i. door het Volksleger. Nog eens, dat is de eenige wijze om te komen tot de oplossing van het vraagstuk en daarheen zal het moeten geleid worden.

Ik heb straks gesproken van de Schutterij, en nu heeft het mij bevreemd, dat bij de plannen van den heer MEIJBOOM niet is gesproken over de diensten, welke wij nog kunnen en mogen verwachten van de Schutterij, zoowel van het kader als van de schutters.

Waar wij een beroep willen doen op het volk, daar moet in de eerste plaats het woord gericht worden tot de mannen, die reeds zoo lang daadwerkelijk toonden, dikwerf met opoffering van tijd en geld, dat het vraagstuk der landsverdediging hen niet koud liet.

De organisatie van de Landweer en Landstorm moge helaas praematuur schijnen, het vraagstuk *moet* worden opgelost, hetzij door een volksleger in den geest van den heer MEIJBOOM of anders. Hoe dan ook, bij de organisatie van onze levende strijdkrachten kunnen wij niet genoeg voor oogen houden, dat wij ons niet mogen vergenoegen met het vooruitzicht de eer van de vlag te salveeren achter eene linie of stelling, maar dat wij ons moeten wapenen met de heilige begeerte om het vaderland te verdedigen. En wanneer wij dan willen zijn en blijven eene vrije natie, zoo moet die verdediging niet alleen worden overgelaten aan het Nederlandsche leger, maar aan het geheele Nederlandsche Volk.

De heer VAN TERWISGA: Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heeren! Gaarne voldeed ik aan eene opwekking om heden avond hier het woord te voeren. De door den geachten in-

leider geschreven verhandeling gaf mij tot eenige vragen aanleiding.

Zooals de Voorzitter mededeelde, zijn nog vele heeren voor het debat ingeschreven, naar wier mededeelingen wij allen verlangend zijn. Gevolg gevende aan den wensch van den Voorzitter, zal ik dus hier en daar trachten te bekorten: enkele mijner vraagpunten zijn trouwens reeds door de heeren VOSMAER en FABIUS behandeld, waardoor ik die punten verder onaangeroerd kan laten.

Het is mij aangenaam de gelegenheid te hebben om hier te kunnen verklaren met hoeveel belangstelling ik de verhandeling van den heer MEIJBOOM heb gelezen en hem dank te zeggen voor het genot, dat hij mij met zijn arbeid heeft verschaft.

Op een ten onzent nog vrij wel braakliggend veld heeft de heer MEIJBOOM de eerste voren getrokken, hetgeen — in verband met het actueele der zaak — niet zal nalaten dat veld in een vruchtbaren akker voor onze studiën te herscheppen. De geachte schrijver heeft ontegenzeggelijk een goed werk verricht door als uitgangspunt eener bijzondere studie te kiezen *den dienst achter het Leger* en dien dienst van een speciaal Nederlandsch standpunt te beschouwen.

Dat er in *onze* vakliteratuur zoo weinig over dat onderwerp te vinden valt, mag m. i. geene verwondering baren. Waar, zooals de heer M. op blz. 246 doet uitkomen, wij vrij wel zijn opgegroeid met het denkbeeld om zoo goed als onmiddellijk op Holland terug te trekken, zoude — gelet op het kleine troepje, dat wij te velde konden brengen — de verpleging van man en paard, patroontasch en caisson, gedurende dien korten tijd niet op ernstige bezwaren stuiten: van een dienst achter het Leger, opgevat in den zin van etappendienst, behoefde eigenlijk gezegd geene sprake te zijn.

Geheel anders ziet de zaak er echter uit wanneer men de cijfers van vroeger vergelijkt met de getallen die, reeds in de naaste toekomst, zullen voorstellen de kracht, die wij tot verdediging van de rechten van ons Vorstenhuis en behoud van ons zelfstandig volksbestaan zullen kunnen ontwikkelen.

Wij kunnen ons voorstellen, dat zulks, zooals de heer M. ook vooropstelt (blz. 245—247), op het gebruik van onze weer-middelen een belangrijken invloed zal uitoefenen.

Wanneer we dus met een sterker Leger een grooter deel van ons land zullen vermogen te verdedigen, en dus wat verder van het middenpunt zullen kunnen optreden, dan valt er op het gebied van aan- en afvoer naar en van het Leger ook heel wat meer te doen dan tot nu toe. Een ledige maag en een ledige patroontasch zijn de ergste vijanden, die men zich denken kan. Een vijandelijk leger kan men trachten te verslaan, de gevolgen van een tegenslag zal men pogen te neutraliseeren, maar tegen den strijd met 150000 ledige magen is de krijgskunst van den bekwaamsten en flinksten Generaal niet opgewassen. *Dien* strijd moet men *voorkomen*, door tijdig te zorgen voor eene goed geregelde en verzekerde verpleging. Het is daarbij niet voldoende, dat voorraden worden samen-gebracht, zij moeten den troep ook *bereiken* op het oogenblik, waarop er behoefte aan is, terwijl het Leger *ten spoedijste* moet worden vrijgemaakt van alles wat het in zijne bewegings-vrijheid kan hinderen. Er mag dus in dienst van den aan- en afvoer geenerlei stagnatie komen, noch door eigen toedoen, (regeling) noch door invloeden van buiten. Ten aanzien van die invloeden van buiten heeft men maatregelen te nemen tegen storingen als gevolg van onjuist optreden van eigen personeel alsmede van ingrijpen des vijands, met andere woorden de dienst achter het Leger moet goed *beveiligd* zijn.

En hier rijst thans de vraag : zal die dienst voldoende beveiligd zijn op de wijze als de heer MELBOOM zich dat voorstelt, door nl. die beveiliging in hoofdzaak op te dragen aan den *Landstorm*.

Ik weet wel, onze etappenlijnen zijn niet lang, zelfs al gingen wij tot tegen de grenzen (in welke richting ook) vooruit, hetgeen ook bij den heer M. wel niet de bedoeling zal zijn : maar met het oog op de sterkte — of laat ik maar liever zeggen zwakte — van onze cavalerie, zijn flanken en rug van het leger uitermate kwetsbaar en zal eene overmachtige vijan-

delijke cavalerie ongetwijfeld al dadelijk trachten ons in de uitvoering der verplegingsmaatregelen te bemocilijken. Voor de verzekering van den dienst achter het leger zullen wij dus niet kunnen volstaan met de krachten, die door een groot leger met sterke cavalerie daarvoor slechts behoeven te worden afgezonderd.

De heer MEIJBOOM zegt, dat op den bewapenden Landstorm *natuurlijk* de taak zal rusten der territoriale en etappentroepen.

Ik voor mij acht dat nog niet zoo natuurlijk. Wanneer men nagaat *wat* er alzoo in den rug van een leger omgaat en moet omgaan; hoe men daar te maken heeft met allerlei soort van lieden; welke gevaren van verschillende soort het verkeer en de orde, zelfs reeds kort achter het leger, bedreigen 1); hoe noodig het dus is, dat ook daar een ijzeren tucht heerscht en snel en beslist kan worden opgetreden; dan zal men zich niet verbazen, wanneer ik meen, dat voor den dienst achter het leger beter gedisciplineerde, meer betrouwbare, troepen noodig zijn dan die, welke de door den heer M. beschreven Landstorm zoude kunnen verschaffen. Mij dunkt, menig etappecommandant, die slechts beschikking kreeg over *Landstorm*-troepen voor den dienst op de etappenlijn, zou wel eens de verzuchting slaken: verlos mij van deze vrienden.

Er worden in het Hoofdstuk „oefening, vorming en verpleging” zooveel concessiën gevraagd in allerlei opzicht, dat wij, noch wat geoefendheid, noch wat samenhang, noch wat tucht betreft, van de Landstormtroepen hooge verwachtingen zullen kunnen koesteren. Over het algemeen acht ik het jammer, dat — niet enkel voor den Landstorm — bij verschillende voorstellen voor organisatiën, reorganisatiën en dergelijke, in den laatsten tijd steeds wordt begonnen met het vragen van allerlei concessiën, speciaal met het afdingen op het artikel *tucht*. Dat men zijn uiterste best deed en blijft

1) Zeer lezenswaard is in dit opzicht het werkje van Otto von Monteton: „3 Meilen hinter der Armee”, verschenen in 1872, dus kort na den Fransch-Duitschen oorlog.

doen tot verbetering van het lot van den militair, is in hooge mate sympathiek, wanneer men het oog *niet enkel* gevestigd houdt op de onderste lagen en uitsluitend dáár verbetering zoekt ten koste van het doel en van de kracht van het geheel. Doch men gaat verder en zoekt naar allerlei middelen (minder antipathieke tucht en dergelijke) om het den man zoogenaamd aangenaam te maken; van hooger eischen in anderen zin, tot het instandhouden van het evenwicht — zooals dat in den loop der tijden uit noodzakelijkheid is geboren — verneemt men echter niets.

Het is met de quaestie tucht als met zoovele quaesties buiten het leger: men heeft steeds den mond vol van *rechten*, doch zelden of nooit spreekt men over *plichten*.

Is het echter wel de tucht, of liever de wijze waarop die wordt gehandhaafd, die de menschen van het „militair zijn” afkeerig maakt? Maar hoe is dan het feit te verklaren, dat vroeger, toen de tucht zóó streng was in vergelijking met wat daarna in veler opvatting is doorgedrongen, in een woord echt antipathiek, het aantal vrijwilligers compleet was, terwijl men ze thans met een lantaarntje moet zoeken? Ik geloof, dat de reden waarom er weinig vrijwilligers zijn en waarom de milicien naar huis verlangt, in geheel andere en zeer natuurlijke zaken te vinden is.

Eene ander *soort* van tucht zal, vrees ik, slechts het geheele samenstel, dat leger heet, verzwakken zonder de kwaal te verhelpen.

Ik voor mij ken slechts ééne soort tucht, nl. *tucht*. Zoodra men daarvan iets prijs geeft, bestaat er geene tucht meer en zonder tucht gaat het nu eenmaal niet, noch in het leger noch in de burgermaatschappij. Men kan, men moet humaan zijn, men moet hart voor zijne minderen hebben, men moet waar het mogelijk is, welwillend wezen, maar dat sluit tucht niet uit: humaniteit en tucht kunnen en moeten zelfs samengaan. De meerdere moet geen Barribal wezen, maar *geëischt* moet worden, dat, wat *bevolen* wordt, ook wordt uitgevoerd.

Eene andere vraag is of men wel goed zoude doen den *landstorm* te bezigen voor dekking van mobilisatie.

Ontegenzeggelijk zal eene vijandelijke cavalerie, optredende op de wijze zooals door den heer M. is geschetst, vele troepen en troepjes op haar weg kunnen ontmoeten. Of echter die troepen en troepjes wel het *tegenhoudend* vermogen zullen blijken te bezitten, dat de heer M. eraan toekent, zou ik voor de eerstvolgende tientallen van jaren nog niet durven beamen. Wellicht, dat we dergelijke verwachtingen mogen koesteren, wannecr ons geheele volk *is* opgevoed op Zwitsersche wijze en nadat we weer zóólang hebben geleefd totdat we de vruchten van die volksopvoeding kunnen gaan oogsten. De heer M., die diepgaande studiën heeft gemaakt van de Zwitsersche leger-toestanden en de Zwitsersche volksopvoeding, zal ongetwijfeld wel kunnen begrooten hoeveel jaren nog zullen moeten heengaan voordat het zoover is, dat de Nederlanders op dezelfde wijze opgevoed en voorbereid zullen zijn als de Zwitsers op het oogenblik, dat zij in het leger treden om dat deel van hun staatsplicht te vervullen: ook de Zwitsers hebben dat standpunt niet in één dag bereikt.

Wat voorts de wijze van optreden der afdeelingen betreft: alles is in vreedestijd bekeken, weet ieder man het plaatsje, dat hij moet innemen en van waar hij zijn schot moet afgeven. Maar wat, wanneer de vijand iets anders doet dan hetgeen verwacht werd?

Indien dan niet de *landstorm* is te gebruiken voor den dienst der etappentroepen en tot dekking der mobilisatie, op welke wijze zal dan in die diensten moeten worden voorzien?

Naar mijne bescheiden meening door manschappen, die in het leger gediend hebben, georganiseerd tot afdeelingen waarin samenhang zit en die van optreden in het veld méér gewoonte hebben dan de *landstorm*. De heer VAN DER HOOG wenscht bedoelde taak aan het leger te zien opgedragen, de heer MEIJBOOM wil die door den *landstorm* doen verrichten. Misschien ligt ook hier weer het juiste in het midden en zoude

men voor het beoogde doel kunnen bezigen de *landrver* die, zooals reeds meermalen is gezegd, lokaal kan mobiliseeren, belangrijke punten kan vasthouden, enz.

Toch zoude ik den landstorm niet *ongebruikt* willen laten. Verre van dien. Alle krachten, die voor de verdediging van den vaderlandschen bodem bruikbaar zijn, moeten benuttigd worden, maar voor het doel waarvoor zij geschikt zijn. Achter het leger is in zooveel diensten te voorzien, dat daar handen te kort zullen komen. Bovendien is het niet alleen goed, maar noodig, dat in tijden van gevaar wanneer op stipte uitvoering alles aankomt, een groot aantal werkzaamheden worden verricht door personen, die onder de krijgswetten staan. Alle geleiders van militaire en gerequireerde voertuigen, alle spoorweg- post- en andere ambtenaren en beampten, die op eenigerlei wijze met het leger of legerzaken te maken hebben, of die met het leger in aanraking komen, zoude ik als landstormmannen hun dienst willen zien verrichten. Voorts kan men de landstormmannen in de depôts indeelen tot oefening, om hen te bezigen tot aanvulling van leger en landweer, voor zoover namelijk het menschen zijn van wie te verwachten is, dat zij nog vóór het einde van den oorlog voor dat doel beschikbaar zijn te maken. Voorts zijn zij te bezigen voor verplegingsdiensten, ziekenverpleging en voor zooveel andere zaken als door den heer M. trouwens ook zijn opgesomd en die thans nog een aantal menschen van leger en landweer aan *hunne* taak onttrekken.

Voor dat alles zouden m. i. de landstormmannen te bezigen zijn; alleen zou ik ze niet willen gebruiken tegenover den vijand, evenmin als ik ze zou willen aanwenden om, in meer of minder georganiseerde troepjes of troepen (event: compagnieën) tot het handhaven van orde en tucht in het gebied achter het leger en tot het beveiligen van de etappenlijnen.

Indien het mij vergund is, mijnheer de Voorzitter, nog ééne vraag te doen, dan zoude dat de volgende wezen.

De heer MEIJBOOM is, evenals de heer VAN DER HOOG

de meening toegedaan, dat de manschappen, die op grond van de wetsbepalingen moeten worden ingedeeld in de depôts der landweer, door hun gehalte in vergelijking met de overigen, als volwaardigen in de landweerafdeelingen zouden zijn te brengen, waardoor, zooals de heer M. berekent, het aantal landweerbataljons op 66 zoude kunnen worden gebracht. Beide heeren gaan uit van het zeer juiste beginsel, dat er naar moet worden gestreefd om de ter beschikking gestelde personen zóódanig te organiseeren, dat de grootst mogelijke weerkracht wordt bereikt. Wanneer men nu de sterkte van de tegenwoordige lichtingen en haar aantal in verband met elkander beschouwt, dan ziet men dat, het verloop in aanmerking genomen, voor de landmacht $17.000 \times 6.94 = \pm 118.000$ miliciens beschikbaar komen. Stel dat daarvan 88.000 man bestemd zijn voor de infanterie, dan blijkt het dat — nadat ± 64.000 man voor de 72 bataljons worden gebruikt — er nog ongeveer 24.000 man overblijven. Indien die voor de depôts, dus als aanvulling, bestemd worden, zoude men daarvoor de oudste twee lichtingen en een deel der daaraan voorafgaande lichting kunnen bestemmen. Door nu aan te nemen, dat de ± 27.000 4 maanders in de landweerafdeelingen worden ingedeeld, zoude, zooals de heer M. berekent 1) het aantal landweerbataljons tot bijv. 66 kunnen worden opgevoerd. Uit den aard der zaak zullen die 66 bataljons niet noodig zijn voor bezettingstroepen en voor den dienst achter het Leger. Een deel dier landweerbataljons (de heer M. berekent minstens 42 bataljons, blz. 245) zullen dan ter versterking van het veldleger beschikbaar zijn en daarvoor dan ook wel worden aangewend.

Welken toestand krijgt men nu?

De jongste 6 lichtingen zijn bij het Veldleger, de daaropvolgende 7e en 8e (wellicht nog een deel der 6e) lichtingen worden voorloopig bij de Depôts achtergehouden om in te

1) Het zullen er wel meer zijn.

vallen naar gelang van de behoefte, terwijl de 9e—15e lichtingen weer bij het Veldleger zijn. 1)

Nu rijst de vraag: zoude het niet aanbeveling verdienen om, in plaats van het aantal landweerbataljons uit te breiden door toevoeging van de 4 maanders, de bedoelde 24000 miliciens in het *Veldleger* al dadelijk te gebruiken, waardoor dit, bij mobilisatie, onmiddellijk op eene sterkte van 96 bataljons zoude kunnen worden gebracht. 2) Men brengt dan, volgens een aloud systeem, waar m. i. weinig tegen te zeggen is, de jongsten het *eerst* voor den vijand. Een en ander zoude slechts mogelijk zijn, indien op andere wijze in de behoefte aan aanvulling van het Leger wordt voorzien. De heer M. noemt op blz. 276—278 zooveel krachten, die daarvoor in aanmerking komen (de 19-jarigen, waaronder vele vóórgeoeffenden, de personen die om eene of andere reden niet terstond te velde konden trekken, landstormmannen die vroeger bij de Landweer gediend hebben, enz.), dat voor gebrek aan aanvullingsmanschappen niet veel vrees behoeft te bestaan, vooral niet wanneer men dan de *oudste* lichtingen der Landweer (8 maanders en 4 maanders) in de Depôts indeelt. In de periode 15 Maart—1 Augustus is er bovendien nog eene geheele lichting, de jongste, gedeeltelijk geoeffend, voor de Depôts beschikbaar.

Ik meen dat het vorenstaande, zij het ook dat ik de zaak van een anderen kant zie, geheel past in de lijst der zeer juiste beschouwingen welke, aan den voet van blz. 251, door den heer MELJBOM werden geleverd, en ik beveel dan ook het vorenstaande denkbeeld in zijne overweging aan, in de overtuiging dat de geachte inleider geen bezwaar tegen een dergelijk amendement op zijn systeem zal hebben.

1) Ik spreek van het tijdvak 1 Augustus tot 15 Maart. In het tijdvak 15 Maart—1 Augustus is er één lichting meer, welke in opleiding is en dus vermoedelijk ook wel voor de depôts zal worden bestemd.

2) Dit heeft nog een ander voordeel: de overgang van 48 op 96 bataljons zal *eenvoudiger* zijn dan die van 48 op 72 bataljons. Het eenvoudige is op zulke oogenblikken het beste.

Naar aansluitend aan het voorgaande is de quaestie der districtsverdeeling.

Indien ik den heer MEIJBOOM goed begrepen heb, wenscht hij al dadelijk verdeeling van het Rijk in evenveel bataljons-districten als het aantal bataljons bedraagt, dat uit de Landweer te vormen is. Aangezien voorts door hem steeds wordt gesproken van landweer- en militiedistricten, valt daaruit af te leiden, dat naar zijn oordeel evenveel militie-bataljons zouden moeten worden gevormd, hetgeen, daargelaten de finantieele gevolgen van het in vredetijd onderhouden van een zooveel grooter aantal onderdeelen, ons weer zou brengen tot de bekende slappe vredeseffectieven met al de nadeelen, die daaraan verbonden zijn, nadeelen waaraan wij thans op het punt staan van te ontsnappen. In het vertrouwen, dat een en ander niet aldus door den Heer M. wordt bedoeld, heb ik gemeend dat het zijn nut kon hebben hier deze quaestie op te werpen, opdat ter zake alle misverstand kan worden opgeheven.

Mijne Heeren, hoewel ik een paar vragen betreffende sommige behandelde punten meende te mogen stellen en daaruit kan worden afgeleid, dat ik in enkele opzichten met den geachten inleider van opinie verschil, zij het mij ten slotte vergund nogmaals te zeggen dat, naar mijne meening, de heer MEIJBOOM een zeer nuttig werk heeft verricht door, zoowel op den dienst achter het Leger als op de organisatie en het gebruik van den Landstorm de aandacht te vestigen en daardoor alle weldenkenden op te wekken ook hunne gedachten te doen gaan over deze onderwerpen, waarvan eene tijdige en goede regeling, evenals die van alle andere defensiezaken, in het belang is van Koningin en Vaderland.

De VOORZITTER: Thans wordt de vergadering voor een kwartier uur geschorst. Daarna zal ik allereerst aan den heer MEIJBOOM gelegenheid geven tot beantwoording van de sprekers, die tot dusver het woord voerden.

Na de hervatting der geschorste vergadering is het woord aan den heer MEIJBOOM.

De heer MELJBOM: In verband met den wenk van den Voorzitter en de omstandigheid, dat er wellicht ook nog andere sprekers aan het woord zullen komen, zal ik trachten kort te zijn. Wanneer enkele der te berde gebrachte punten daarbij niet verder mochten worden ontwikkeld, doe ik dat dus niet omdat ik die van minder belang acht, maar in de eerste plaats om de zoo even genoemde reden, en verder omdat die punten gedeeltelijk ook gingen buiten het onderwerp, dat ons hier bezig houdt: de organisatie en het gebruik van den Landstorm.

Ik dank de sprekers voor de heusche wijze, waarop zij mijn opstel hebben besproken, en voor hunne waardeerende woorden, en zal thans de gemaakte opmerkingen beantwoorden, in de eerste plaats die van den heer VOSMAER.

De heer VOSMAER heeft opgemerkt, dat het niet goed is om te spreken van »militie-leger en landweer”, en dat het beter ware te zeggen: »militie en landweer”, te zamen »het leger” vormende.

Ik heb die uitdrukking gebruikt in navolging van den heer VAN DER HOOG, maar wil de heer VOSMAER van het woord »militie-leger” het laatste deel: »leger” weglaten, en enkel »militie” lezen, mij wel. Het is eene quaestie van een naam, waarop ik niet gesteld ben.

Er schijnt een misverstand te bestaan over de 6 divisiën infanterie en de 72 bataljons. Met den heer v. D. Hoog ben ik het volkomen eens, dat als men in oorlogstijd over 72 bataljons beschikt, het rationeel is, die reeds in vredestand te organiseeren als 6 divisiën, elk à 12 bataljons, zooals overal de normale formatie is. Wanneer wij dan 6 divisiën sterk zijn, zoo heb ik in mijn schema gezegd, zou ik er één van bestemd willen zien voor de verdediging der Noordelijke provinciën. Het is dus niet de bedoeling om dat deel des Rijks door eene *landweer*-divisie te laten verdedigen, maar om voor die verdediging te bestemmen één normale leger-divisie, *gesteund* door de Landweer van die gewesten. Ook achter die gedeelten van ons leger treedt dan bovendien de Landstorm op voor de aangewezen diensten.

Voor de verdediging der buitenprovinciën is het voorts de bedoeling, dat dit *zoolang mogelijk* zal geschieden. A l'impossible nul n'est tenu. Het onmogelijke kan natuurlijk niet gevergd worden, doch eene bespreking van de vraag *hoe* dit moet geschieden, zou ons thans te ver van het onderwerp afleiden.

Om dezelfde reden zal ik den etappediensdienst verder buiten bespreking laten. Een etappediensdienst moet er zijn. Daarover zijn wij het allen eens. Hoe men die ook inricht, steeds zal daarbij partij moeten worden getrokken van den Landstorm.

De heer VOSMAER, die 't overigens in vele opzichten met mij eens is, wil onderscheid maken in oud-gedienden en hen, die niet hebben gediend, en dan enkel de oud-gedienden bezigen voor den *bewapenden* landstorm. De niet-gedienden wil hij slechts bezigen als onbewapenden landstorm, een ieder in zijn eigen beroep.

Hierin blijf ik echter op mijn stuk staan.

Ik wil voor mijn bewapenden landstorm wel degelijk — althans in de grensstreek — gebruiken 2 man op de 100 inwoners, ook al hebben zij grootendeels niet, of nog niet gediend. Als mijn denkbeeld van *verplichte deelname* — immers voor zoover mogelijk — *van alle 17 tot 19-jarigen aan het voorbereidend militair onderricht* verwezenlijkt werd, zal de bewapende landstorm zeker zóó zijn samen te stellen, dat nagenoeg allen die daar deel van uitmaken, althans *eenig* onderricht in den wapenhandel en het schieten hebben genoten. De vrijwillige oefeningen, goed geleid en aangemoedigd, zullen dan ongetwijfeld die militaire bedrevenheid later nog aanzienlijk verhoogen.

Ik kom daar straks op terug bij het bespreken van de waarde van den troep. Dat is een kardinaal punt.

De heer VOSMAER meende voor den onbewapenden landstorm, dat gemeentegewijze bijeenkomen eenvoudiger zou zijn. Het is mogelijk, maar de ondervinding in Zwitserland heeft dit niet geleerd.

De organisatie in allerlei »detachementen», die kant en klaar georganiseerd gereed staan, om naar mate van de behoeften opgeroepen en nu en dan afgelost te worden, is daar lang-

zamerhand historisch ontstaan en wordt allerwege als een meesterstuk van organisatie beschouwd. Ieder weet, ik behoor tot dit of dat detachement.

Het is ook voor ons land niet de bedoeling den geheelen onbewapenden landstorm *tegelijk* onder de wapenen te roepen, maar telkens alleen die detachementen, welke men noodig heeft, en enkel voor zoolang men de diensten van die menschen behoeft.

Neem eens aan, dat er behoefte is aan schuitenvoerders en dokwerkers b.v., dan is het gemakkelijk een of twee van die georganiseerde detachementen, met bevelvoerend personeel inclus, dadelijk te *kunnen* oproepen. Liefst zou ik zoo'n detachement na een zeker aantal dagen werk, weer „huis toe” laten gaan en door een ander, gelijksoortig detachement doen aflossen.

Op dien grond dan ook zou ik eene organisatie van den onbewapenden landstorm in *detachementen* verkiezen boven het enkel inschrijven gemeentegewijze.

Ik kom nu tot de grenswacht.

De heer VOSMAER heeft weinig vertrouwen in die gewapende burgers; zij kunnen, zegt hij, nooit voldoende de vijandelijke cavalerie weerstaan, ook niet omdat zij geene voldoende discipline kennen. Daarom zou hij den landstormplichtigen leeftijd 10 jaren verder willen uitstrekken, vooral ook omdat hij dan kans op een grooter aantal ongedienden heeft, van wie hij betere verwachtingen koestert.

Nu is dit natuurlijk zuiver eene quaestie van opvatting. Maar al dadelijk staat hier toch tegenover, dat, als de commando's enkel uit oudgedienden mogen bestaan, de sterkte daarvan zeer aanzienlijk zal dalen beneden die, welke ik er aan geven wilde (2 man op 100 inwoners) en die voor 't doel hoog noodig is.

De kracht van den bewapenden landstorm toch schuilt, behalve in zijne aanwezigheid ter plaatse en zijne grondige terreinkennis, ook voor een aanzienlijk deel in zijne betrekkelijk groote getalsterkte. En nu is een troep van grootere sterkte wel niet steeds *man voor man* meer waard, dan een van geringere sterkte, maar de kans dat men zeker aantal flinke kerels — die toch eigenlijk bij alle gevechten, van alle legers, 't alleen doen —

zal aantreffen, is ongetwijfeld bij een groot commando meer dan bij een klein.

Als men bij de 800 man van 't Almelo-commando bijv. slechts een 50 tal flinke kerels heeft, dan geloof ik dat het commando al heel wat uitrichten kan, vooral tegen cavalerie.

In Zuid-Afrika waren er soms bij een heel commando ook maar een 10-tal personen, die inderdaad goed mikten en schoten. De anderen waren eigenlijk non-valeurs, maar wie zou die 10 mannen met stalen zenuwen er *van te voren* hebben weten uit te halen? Als 't commando eene veel geringere sterkte had gehad, dan zou men waarschijnlijk niet 10, doch slechts 3 van die braven hebben gehad. En dat zij, die den vijand werkelijk het verlies toebrengen, slechts onder de oudgedienden zouden te vinden zijn, is toch niet wel aan te nemen, vooral niet als dat „oud-gediend” slechts in vredes- en kazerne-dienst heeft bestaan.

Zooals ik al opmerkte, hoe meer licht er over den Z.-Afrikaanschen oorlog wordt verspreid, hoe meer het blijkt dat ook onder de daar strijdende „heldenscharen” vele non-valeurs waren.

Wij zien het immers zelfs bij onze oefeningen in vreedstijd al, dat er in elken troep slechts enkelen zijn, die werkelijk mikken en met zorg schieten, terwijl de meesten er maar op los poffen en in de lucht schieten. In het buitenland is dit niet beter.

De verliezen worden dan ook, zooals menschen met oorlogservaring ons telkens verzekeren, in alle gevechten slechts toegebracht *door enkelen*, die kalm blijven, en daardoor dikwijls ook anderen kalmeeren. Voor 't bezit van die kalmte, dat meesterschap over zijne zenuwen, waar het *bovenal* op aankomt, behoeft een dappere kerel m. i. niet in een vredesleger te hebben gediend.

Thans kom ik tot de opmerkingen van den heer FABIVS, die meende, dat in mijn voorstel geen voldoende acht werd geslagen op de ministerieele verantwoordelijkheid.

Ik moet hiertegenover echter doen opmerken, dat er in tijd van oorlog voor den Minister van Oorlog twee functiën zijn;

de eerste is die, welke hij vervult als een der leden van de Regeering (de Koningin en de 8 ministers), in welke qualiteit hij dus voor zijn deel mede de algemeene leiding heeft van 's lands defensie; in de tweede plaats fungeert hij als chef van zijn departement. In die tweede qualiteit is de Minister, zoodra eenmaal een Legercommandant, een commandant der stelling van Amsterdam, enz. enz. benoemd zijn, in het ontworpen systeem slechts chef van den territorialen dienst. De etappediensst ressourceert in dat systeem onder den Legercommandant. Ik had hieromtrent juist eenige beschouwingen gereedgemaakt, bestemd voor een onzer militaire tijdschriften. Met verlof van den Voorzitter zou ik die nu echter wel aan het verslag over deze vergadering willen toevoegen (zie Bijlage I.)

De heer FABRUS zegt verder : wanneer wij voor den bewapenden landstorm nu zulke groote concessiën kunnen doen, waarom doen wij dat dan ook niet aan 't Militie-leger en de Landweer? zonder dat komen we nooit tot het volksleger, iets wat blijkbaar toch ook door den schrijver der verhandeling wordt beoogd.

Het is zoo. Ik wil ook komen tot een volksleger. De Grondwet schrijft dit zelfs nu voor en in zekeren zin heeft tegenwoordig elke Europeesche Staat van het vasteland een volksleger.

In engeren zin wordt onder »volksleger» echter veelal verstaan het Zwitsersche stelsel, met inlijving van alle geschikte weerplichtigen in het Militie-leger, een zeer korte eerste kazernetijd, veelvuldige, doch korte herhalingsoefeningen op oorlogssterkte, eene ruime toepassing der paardenmilitie, enz. En ik wil er wel voor uitkomen, dat, ook in dien engeren zin bedoeld, het volksleger voor mij veel aantrekkelijks heeft. We bespreken thans echter niet 't volksleger in 't algemeen, doch enkel de organisatie en het gebruik van dat onderdeel er van, dat we Landstorm hebben genoemd.

Gesteld ook al een voorstel tot invoering van het Zwitsersche stelsel werd in de Kamer met 100 stemmen heden aangenomen, en men vroeg mij, hoe dit stelsel nu in den kortst mogelijken tijd ware in te voeren, dan zou ik nog geen ander begin weten dan dat, waar we nu aan bezig zijn : voorloopig 15

lichtingen van 17500 man voor Militie-leger en Landweer, de rest Landstorm.

Waar deze sterkte der lichting eerst dit jaar intreedt, spreekt het van zelf, dat alles in het leger eerst in dien nieuwen toestand moet ingroeien, voor wij verder kunnen. Het consolideeren van wat we nu pas verkregen hebben, zou n. i. wel 5 jaar duren. Daarna pas zou men het kunnen probeeren met lichtingen van 22000 man om, wanneer dat weer was bezonken, nogmaals de lichting uit te breiden, om zoo geleidelijk te komen tot het Zwitsersche stelsel.

Zegt nu de heer FABIUS, dat we ook aan het Militie-leger concessiën moeten doen, dan beaam ik dat geheel. Meer en meer begint men ook in onze militaire kringen in te zien, dat dit noodig is.

De heer FABIUS noemt ook de kosten en zegt: De Landstorm is noodig of niet, en is hij noodig dan moeten wij er maar voor betalen ook. Zóó mogen we echter niet redeneeren. Er is eene grens voor de financieele lasten, die aan het volk mogen worden opgelegd. Doch men behoeft voor die kosten, als de zaak goed ingericht wordt, niet zoo ongerust te zijn. Ik heb de bedragen van Zwitserland daarvoor eens nagezien en daar zijn die kosten sedert de laatste 5 jaren (1897--1901) slechts 31000 francs geweest.

De heer FABIUS heeft voorts de opmerking gemaakt, dat men *niet* te gul moet zijn met het toekennen van den officiersrang en vindt, dat ik daarin te ver ga. Met dat „gul” in mijn voorstel bedoel ik echter geenszins om slap te zijn in de te stellen eischen. Ik wil in de eerste en voornaamste plaats *prestige* bij de officieren. Ik bedoel alleen, dat men niet te schriel moet zijn, wat het *aantal* betreft. Voor den Landstorm zou ik reeds op elke 40 of 50 man een officier willen geven.

Hier kom ik ook tot den heer v. TERWISGA, die vooral geene groote concessies wil doen met betrekking tot de tucht.

Ook ik denk er zoo over, en in mijne verhandeling heb ik dan ook enkel gezegd, dat men het met de *militaire vormen* niet al te nauw nemen moet, en dat hij den Landstorm

«kazernemanieren» (wij begrijpen immers elkaar?) misplaatst zouden zijn.

Tucht moet er zijn. Zonder tucht kan men het niet doen. Maar de vraag is: wat bedoelt men met tucht en hoe kweekt men die 't best aan. Met velerlei straf en een barsch optreden?

Dan zeg ik neen.

Ik geloof, dat in onze voorschriften betreffende de krijgstucht eene tegenstrijdigheid is, waar het eene spreekt van eene zachte en vaderlijke behandeling, en het andere van *onvermijdelijke bestraffing van de geringste tekortkomingen.*»

Dat laatste, *onvermijdelijke bestraffing*, bestaat zelfs niet voor een moordenaar, want die heeft nog kans op eene toepassing van het koninklijk recht van gratie.

Tucht wordt gekweekt door niet alleen den man zoo noodig eens eene flinke opmerking te maken, wanneer hij eene fout heeft begaan, doch hem ook nu en dan eens te pardonneren; dat kweekt m. i. betere tucht dan altijd maar te straffen. Er is dan ook niet een verschillend begrip van tucht, maar enkel verschil van meening over de vraag hoe die 't best wordt verkregen.

Hoe dit zij, voor den Landstorm zal men aan straffen zeer weinig hebben. Ik voor mij hecht veel meer aan een goed woord en aan eene goedkeuring, en aan alles wat de eigenliefde van den man streelt, dan aan datgene wat die eigenliefde kwetsen kan.

Niets kwetst zoozeer den volwassen man, als 't voortdurend aanmerkingen krijgen over zijn mogelijk gemis aan vormen.

Militaire vormen staan goed, en met weinig moeite kan men die bij veel menschen aankweken, doch bij vele anderen, van Nederlandschen, Zwitserschen of Zuid-Afrikaanschen stam bijv., ware het verloren moeite. Dit onderdeel der tucht acht ik dan ook niet van overwegend belang, en hoe gaarne ik beleeftde militaire vormen ook zie, kost de aankweeking er van veel straf en veel berisping, dan vrees ik dat betere deelen der krijgstucht daar schade onder lijden.

In Duitschland (en naar ik meen ook in Zwitserland)

noemt men dit de »Anstandslehre», waarvan desnoods iets zou mogen worden prijsgegeven.

In Zwitserland heb ik landweermannen gezien die er, van stram militair oogpunt beschouwd, zoo akelig mogelijk bij stonden. Een er van echter stond op schildwacht voor de kazerne, en toen ik meende zóó naar binnen te kunnen gaan, in 't bezit als ik was van het vereischte bewijs, trad diezelfde slungelachtige landweerman zeer vastberaden op mij toe en eischte, op een toon die geene tegenwerpingen toeliet, dat ik mij terstond verwijderen, of mijn toegangsbewijs toonen zou.

In Zuid-Afrika is een Duitsch officier geweest, die de groote fout beging, om te probeeren de Boeren bij 't opladen van eenige voertuigen te gaau commandeeren en »maszregelen» op zijn Pruisisch. Hij imponeerde daar echter in 't geheel niet mede, doch kreeg al heel spoedig te hooren, »dat hij naar zijn oúe moer kon loop». De man is toen diep verontwaardigd huis-toe gegaan en heeft in courantenartikeltjes gezegd : het lijkt naar niets, er zit geene disciplinc. En toch hebben die Boeren het nog een paar jaar tegen tienvoudige overmacht volgehouden. Daarom, vooral bij het bevelen over landstormmannen is *tact* noodig van de zijde der bevelvoerenden. Dat is de onmisbare eigenschap voor het in stand houden der tucht.

De heer FABIUS heeft ook opgemerkt, dat ik niets gezegd heb over de schutterij. Hij is van meening, dat de schutterijen niet genoeg erkend zijn, en dat de goede elementen zeer goed te gebruiken zijn in landweer en landstorm.

Ik zeg den heer FABIUS dank voor die opmerking. Het was eene omissie in mijn opstel. Natuurlijk moet partij getrokken van de zeer goede krachten in de schutterij, van welke thans ten doode opgeschreven instelling ik veel goede dingen voor de landweer en den landstorm zou willen overnemen.

De opmerking van den heer v. TERWISGA, dat we bij de formatie van 72 bataljons infanterie nog 24000 miliciens zullen overhouden, heeft mij verbaasd. Reeds bij de behandeling der oorlogsbegrooting had ik zoo iets gelezen, maar ik dacht dat er eene verkeerde uitdrukking in 't spel was.

De heer FABIUS (interrumpcerende) artillerie en cavalerie.

De heer VAN TERWISGA: Indien het mij vergund is, Mijnheer de Voorzitter, den heer FABIUS met een paar woorden hierop te antwoorden, dan zij hierop gezegd, dat 8 jaarlijkse lichtingen van 17000 man (na aftrek van 500 man voor de zeemilitie) opleveren $17000 \times 6.94 = \pm 118000$ man.

Indien daarvan worden afgerekend een kleine 30000 man voor cavalerie, bereden artillerie, vesting-artillerie, pantsersfort-artillerie, genie, pontonniers, torpedisten, hospitaalsoldaten en administratietroepen, dan blijven ruim 88000 man voor de infanterie over; 72 bataljons, van ongeveer 900 miliciens elk, hebben noodig ongeveer 64000 man, zoodat er ± 24000 overblijven.

De heer MEIJBOOM: Wanneer inderdaad na de formatie van 72 bataljons infanterie nog 24000 man wordt overgehouden, ben ik het met den heer v. TERWISGA eens, dat wij die mannen niet mogen achterhouden in de depôts, doch evenals het andere personeel van den militieplichtigen leeftijd terstond voor den vijand moeten brengen. Maar, het is voor mij eene verrassing dit te vernemen, en bijna niet anders te verklaren, dat dat men zich bij de berekening der organieke legersterkte belangrijk heeft vergist.

Wanneer wij inderdaad overhouden, moeten wij die mannen niet in depôt houden maar, of elk der tactische eenheden terstond sterker organiseeren, of het aantal dezer eenheden vermeerderen.

Eindelijk rees de vraag:

Is de landstorm wel te gebruiken voor de dekking der mobilisatie? Tegenhoudende kracht zal de landstorm weinig bezitten.

Ik wensch hiertegen op te merken, dat die tegenhoudende kracht, in eene vluchtig gereed gemaakte opstelling, met hindernissen er voor, zeer voldoende kan zijn gedurende den korten tijd, dat we er behoefte aan hebben. In elk geval bezit de landstorm meer tegenhoudend vermogen dan onze eigan

cavalerie, die dat vermogen in 't geheel niet bezit, zoomin als eenige andere cavalerie.

Het idee — ik wil dat hier meteen zeggen — is niet een van mij oorspronkelijk afkomstig, maar van Boguslawski, die er het eenige middel in ziet om bij een Duitsch-Russischen oorlog, Oost-Pruisen te beveiligen tegen de rampen van den te verwachten Kozakken-stortvloed.

Ook de tegenwoordige Gouv.-Generaal van Ned.-Indië, ROOSEBOOM leerde ons, toen hij nog leeraar op de Hoogere Krijgsschool was, vooral inzien, dat »cavalerie niets dekt», en dat bij aanwending van dat wapen voor mobilisatiedekking, die »dekking» toch neerkomt op de achterwaarts geplaatste infanterie-soutiens.

Die soutiens nu zijn veel te zwak, hare opstelling is veel te ijl, en hare terreinkennis uit den aard der zaak nihil. De bewapende landstorm-commando's daarentegen kunnen elk betrekkelijk sterk, dicht bij elkaar opgesteld, (zie Bijlage III der IIde Af.) en van de kinderjaren af volkomen met het terrein vertrouwd zijn.

Men hoort ook wel eens aanbevelen om landweertroepen voor mobilisatiedekking te bezigen, doch daarbij wordt m. i. geheel vergeten, dat de landweertroepen eerst zelve mobiel gemaakt moeten worden. En als dit is afgeloopen, is de mobilisatie natuurlijk zelve ook afgeloopen, en behoeft zij niet meer »gedekt» te worden. Het is dan ook juist het groote voordeel van den landstorm, dat wanneer de klok luidt hij *onmiddellijk* ter plaatse is. Voorts is de landweeer ter plaatse veel te zwak.

Ik zou nu nog willen mededeelen hoe het in Zwitserland gesteld is, maar zal dit achterwege laten met het oog op den tijd.

De VOORZITTER: Zou ik den heer MELBOOM in overweging mogen geven, hetgeen hij nog zeggen wilde, te doen opnemen in het »Orgaan» der Vereeniging?

De heer MELBOOM: Zeer gaarne, Mijnheer de Voorzitter.

Ten slotte moet ik nog opmerken, dat in Rusland de Landstorm (optredende in eene soort schutterijvorm, Opolt-

schénie genaamd) ook bestemd is tot dekking der mobilisatie.

Van Duitschland weet ik niet hoe het is, daar wordt alles wat op Landstorm betrekking heeft, streng geheim gehouden. Doch in Frankrijk is — en daar kwam ik zeer toevallig als particulier achter — de *réserve de l'armée territoriale* daarvoor bestemd, altijd als het plan om zelf in 's vijands land te dringen, mislukken mocht, en de vijandelijke cavalerie beproeft »binnen te stroomen» om de mobilisatie te verstoren.

Bij latere gelegenheid kom ik daar nog wel eens op terug, ten einde nu nog het woord over te laten aan andere heeren. 1)

1) In Zwitserland bestaan voor het *gebruik* van den bewapenden landstorm de volgende bepalingen:

a. *Gedurende de mobilisatie.*

De order tot mobilisatie van het Veldleger (waaronder wordt verstaan *Auszug en Landweer*) kan ook worden gevolgd door het onder de wapens roepen van de Landstormafdeelingen op het bedreigde deel der grens.

Zoolang eene afdeeling van het Veldleger nog niet ter plaatse is, staan deze landstormafdeelingen onder het bevel van den commandant der territoriale afdeeling en bezetten, volgens de door dezen gegeven instructiën, alle voetpaden, wegen, bergpaden, rivierovergangen, die naar de grens voeren; bovendien bezetten zij de bedreigde spoorwegstations, spoorwegen en telegraafstations.

Hare voornaamste taak bestaat in het afsluiten van alle gemeenschap tusschen het Zwitsersche grondgebied en dat des vijands, en in het, omgekeerd, inzamelen van allerlei berichten aangaande den vijand, om die over te brengen aan den bevelhebber in de afdeeling. Dientengevolge moeten alle personen, die de grens passeeren, worden aangehouden en, naar omstandigheden, worden gevisiteerd en ondervraagd.

De onder de wapens geroepen landstormafdeelingen hebben vooral tot opdracht, zich met de meeste energie te verzetten tegen de ondernemingen der vijandelijke cavalerie, opdat de mobilisatie van het veldleger zonder stoornis zal kunnen verlopen.

Voor grootere, gecombineerde vijandelijke afdeelingen trekt de landstorm, zoo noodig, terug. Daarentegen moet hij een hardnekkigen weerstand bieden in de bergpassen, bij stroomovergangen en défilés.

In geval sommige bedreigde gedeelten van het grondgebied mochten worden ontruimd, surveilleeren en escorteeren de landstormtroepen de evacuatie van oorlogstuig, openbare kassen, spoorwegmaterieel, levensmiddelen, paarden, voertuigen, enz.

Zoodra het bedreigde deel der grens door het veldleger is bezet, worden de landstormtroepen, in den regel, van de grensbewaking ontheven,

De heer DONK: Mijneheer de Voorzitter!

Nu mij de eer gegeven is in deze vergadering het woord te voeren, begin ik met mijne bewondering te betuigen aan den kapitein MEIJBOOM voor de interessante en leerrijke wijze, waarop hij dit onderwerp behandeld heeft. Wanneer ik dan ook op enkele punten eene andere meening ben toegedaan, dan is dit slechts een gevolg van verschil van inzicht en allerm minst van mindere waardeering van zijn arbeid, waarvoor ik grooten eerbied heb.

De kapt. MEIJBOOM heeft zich eene voorstelling van den bewapenden landstorm gemaakt, welke verwezenlijking eerst na eene lange reeks van jaren mag worden verwacht, en niet dan na een aanzienlijken arbeid van twee ministeries met hunne organen. Het resultaat, dat met al dien arbeid ten slotte bereikt zou worden, zou m. i. de weerkracht niet evenredig

b. *Gedurende den oorlog.*

De landstorm moet niet worden gebezigd in massa's sterker dan een bataljon.

De voornaamste taak der landstormtroepen is, te voorzien in het gebrek aan cavalerie voor den veiligheids- en den ophelderingsdienst; het beletten van de vijandelijke cavalerie om zich vrij te bewegen en, bovenal, het zooveel mogelijk belemmeren van het voortdringen des vijands; voor dit doel zullen de landstormtroepen hinderlagen leggen, op allerlei wijze de communicatiemiddelen vernielen, de défilés, passen, enz. bezetten en den vijand een goed gericht vuur doen ondergaan.

De bewapende landstorm heeft bovendien tot taak:

het beveiligen der etappelijnen;

het bedreigen der vijandelijke terug'ochtswegen;

het escorteeren van convooien levensmiddelen en gevangenen alsmede het vervoeren van zieken en gewonden;

het bewaken der gevangenen binnen de rayons, waarin zij zijn geïnterneerd;

het dienen tot soutiens van de bezettingen der versterkte plaatsen en het verdedigen van bepaalde terreinsectoren;

het voorzien in den plaatselijken wachtdienst, daar waar die dienst niet aan het veldleger is toevertrouwd;

de medewerking bij de bewaking der in batterij gebrachte positievuurmonden;

de bewaking van de munitiedepôts, de magazijnen de hospitalen en de werkplaatsen.

verhoogen. Het vormt voor mij integendeel een bewijs, dat, zonder invoering van algemeenen dienstplicht, het onmogelijk is aan de artt. 180 en 181 van de Grondwet uitvoering te geven en een trap van weerbaarheid te bereiken, geëvenredigd aan de mate onzer krachten. Daarom verdient het m. i. geene aanbeveling den langen weg op te gaan, dien de kapr. MELBOOM ons aanwees en die toch niet naar eene bevredigende oplossing leidt, maar moet men niet ophouden telkens weer aan te dringen op invoering van algemeenen dienstplicht.

Waar in de meerderheid, die thans aan het roer is, eene strooming merkbaar is tegen de staatsloterijen, hoop ik, dat de mannen, die zich voor deze beweging spannen, consequent zullen zijn en inzien, dat, nog minder dan financiële voordeelen, de opofferingen, die de verdediging van het land eischt, door de nitkomst eener loterij over de bevolking behooren te worden verdeeld.

Ik geloof, dat wij reeds op den goeden weg zijn, dat de overtuiging veld wint, dat het niet aangaat, dat een groot aantal krachtige jonge mannen bij oorlogsgevaar zouden thuis blijven en dat alle lasten op een willekeurig gedeelte der mannelijke bevolking zouden drukken. Wel beschikt de landstorm ook over degenen, die vrijloten, maar de meening van den kapr. MELBOOM, dat de nagenoeg ongeoeffende landstormmannen als strijdbare mannen zouden kunnen optreden, kan ik niet deelen, zoodat m. i. de mannen die vrij loten, altijd buiten de gelederen moeten blijven.

Ik vrees, dat de kapr. MELBOOM, die zich in het tweede gedeelte van zijne rede als voorstander van algemeenen dienstplicht deed kennen, door te betoogen, dat in de 439000 man, waaruit de landstorm bestaat, eene aanzienlijke versterking van de strijdmacht kan gevonden worden (ongeacht of al dan niet dienst in het leger is voorafgegaan) daardoor zijns ondanks voedsel geeft aan de meening, dat invoering van algemeenen dienstplicht volstrekt niet noodig is.

Met dit betoog kan ik mij niet vereenigen en ik zal trachten aan te toonen, dat de schrijver m. i.

1o. te veel verwacht van het optreden van den gewapenden landstorm, en

2o. de maatregelen, die de vijand daartegen kan nemen, onderschat.

De waarde van de landstormtroepen berust voornamelijk op vrijwillige oefeningen. Wij leven in eene periode, waarin daarvan veel wordt verwacht. Tot die hooggespannen verwachting dragen waarschijnlijk bij de resultaten van die oefeningen in vreedstijd en het optreden van Transvaalsche commando's.

Ik neem gaarne aan, dat de vrijwillige oefeningen kunnen voeren tot alle militaire vakbekwaamheid. De resultaten in schieten, velddienst, exercitiën kunnen zeer voldoende zijn. Maar m. i. missen zij het eene noodige: zij kweeken geene tucht, geene onderwerping aan bevelen, die onaangenaam en nutteloos geacht worden. Zeker, die mannen, die zich vrijwillig oefenden, kunnen heel aardig manoeuvreren, goed schieten enz. voor hun genoeg. Maar dat genoeg zal geheel verdwijnen als de oefeningen geene aardigheid meer zijn, maar onder het vuur van den vijand moeten worden uitgevoerd.

Idealisten rekenen op vaderlandsliefde als equivalent tegenover de vrees. Maar de ongeoefende Fransche troepen uit het tweede gedeelte van den oorlog van 1870 deden voor onze Hollanders niet onder in patriotisme, in feu sacré! Al wat men in vreedstijd van de uitkomsten dezer oefeningen ziet, beteekent niets, omdat in de werkelijkheid de stuwkracht: liefhebberij, vervangen wordt door den rein: vrees. Naar mijn inzicht kan, zoo ergens, alleen in het leger discipline worden gekweekt, die tegen den invloed van vrees kan opwegen. Juist omdat in het algemeen bij vrijwillige oefeningen de man doet, wat hij aangenaam en nuttig acht en nalaat, wat hij onaangenaam vindt, wordt hij eenigermate in eene verkeerde richting ontwikkeld; zijne appreciatie van het nut van een bevel en van den persoon van den lastgever oefent voortaan een bedenkelijken invloed uit op zijne neiging aan dat bevel te voldoen. Bepaald nadeelig acht ik die oefeningen daarom,

indien zij de invoering van algemeenen dienstplicht zouden vertragen.

Het voorbeeld van Transvaal bewijst in deze weinig, omdat onze mannen geene Transvaalsche boeren zijn en onze tegenpartij waarschijnlijk een beter leger tegenover ons zal stellen; en zelfs daar bleek meermalen, dat de manschappen alleen gehoorzaamden indien zij er lust in hadden. Dat de oefeningen van dezen landstorm al evenmin discipline zullen kweeken als die van de schutterij behoeft m. i. geen betoog.

De schutterij heeft het groote voordeel geleverd te leeren, dat van oefeningen buiten het leger geen nut mag worden verwacht wegens het gebrek aan tucht, ondanks het loffelijk streven van het kader. Het zou te betreuren zijn indien dit voordeel verloren ging voor dat de schutterij verdwenen was.

Met den kapt. MELJBOOM geloof ik, dat we bereid moeten zijn, de eischen van geoefendheid te matigen, maar indien de discipline bij den landstorm zoo gematigd wordt, dat zelfs oudkaderleden daarbij gemeden worden, geloof ik, dat het beter is den landstorm thuis te laten.

Ook met het denkbeeld, door ondergeschikten invloed te doen oefenen op de keuze der commandanten, kan ik mij niet vereenigen, omdat het te verwachten is, dat daarbij in vredes-tijd heel andere factoren in het spel komen, dan vertrouwen in bekwaamheid e. d.

Resumerende, geloof ik, dat deze landstormtroepen zouden achterstaan bij onze schutterijen en dat men verder zou komen door ten platten lande ook dienstdoende schutterijen te scheppen, daar deze t. m. in uniform gekleed waren.

Van de werkzaamheid dezer troepen heeft de schrijver groote verwachtingen. Zij moeten de flanken en rug van het leger dekken, in zelfstandige commando's de vijandelijke cavalerie aanvallen en tegenhouden en na het voorbijtrekken der vijandelijke hoofdmacht 's vijands verbindings verbreken. Ik zou meenen, dat wanneer dergelijke opdrachten goed werden volvoerd, er aanleiding zou bestaan het geheele leger op dergelijke eenvoudige wijze te oefenen. Daarentegen acht de schrijver hen

ongeschiedt om in het leger op te treden, waar zij wellicht nog eerder te gebruiken waren dan bij zelfstandige ondernemingen.

Naar mijne meening is daarom de verwachting van de werkzaamheid dezer landstormtroepen te hoog gespannen.

Nog meer blijkt dit m. i., wanneer we nagaan welke maatregelen de vijand tegen het optreden dezer troepen kan nemen.

Men kan meer of minder vertrouwen hebben in de handhaving van de oorlogsgebruiken, maar ik geloof, dat men te ver gaat in goed vertrouwen als men aanneemt, dat de vijand deze aanvallen van locale detachementen lijdelijk zou aanzien zonder te trachten, door een krassen maatregel daaraan een einde te maken. De werkzaamheid en de taak dezer detachementen leiden, vrees ik, tot de uitoefening van verboden practijken, tot het beurtelings optreden als burger en als militair. Zoowel de tooverslag, waarmede zij op blz. 259 te voorschijn komen, als de bepaling, dat de landstormtroepen ter plaatse woonachtig, aldaar moeten blijven, nadat de vijandelijke strijdmacht de streck heeft bezet, en dan weer actief tegen den vijand moeten optreden, maken dit bijna onvermijdelijk. Waar een dergelijk optreden met meer of minder reden gevreesd kan worden, zal de vijand dit trachten te beletten. En eene proclamatie bij den aanvang van den oorlog, waarbij bepaald wordt het verbranden van dorpen, waar deze locale tegenstand wordt geboden en het opknoopen van mannen, in wier bezit het „militaire hoofddeksel” gevonden wordt, zal waarschijnlijk het geheele optreden der grensdetachementen voor goed voorkomen. Dat dergelijke maatregelen niet onmogelijk genoemd mogen worden, heeft de Transvaalsche oorlog weder geleerd. De vraag, of hiermede al of niet in strijd met de oorlogsgebruiken gehandeld wordt, zou de vijandelijke opperbevelhebber waarschijnlijk met een gerust geweten opbergen tot na den oorlog.

In tegenstelling met den schr. ben ik van meening, dat wij angstvallig alles moeten vermijden, wat in de verte op ontduiking van oorlogsgebruiken gelijken kan of wat daartoe leiden kan en omdat de oorlog waarschijnlijk op onzen bodem ge-

voerd wordt én omdat we als zwakste in dat opzicht aan het kortste eind trekken. Wil men den strijd beperken tot de legers, dan moet de vijand niet bedrogen kunnen worden in zijne verwachting, dat burgers niet als strijders optreden. Staat hij daaraan bloot, dan heeft hij gelijk, als hij zich daartegen afdoende beveiligd, ook op bovengenoemde wijze.

Ook wenschte ik den kapt. MEIJBOOM te vragen of hij geen gevaar ziet in het verstrekken van geweren aan zooveel en het verspreiden van onbewaakte patroonmagazijnen over het land, met het oog op onlusten.

Blijvende in het stelsel der wet, moet de dienst bij den bewapenden landstorm m. i. alleen neerkomen op hen, die in het leger gediond hebben. De onbillijkheid tegenover degenen, die vrij loten, wordt er door vergroot, maar dit kan niet vermeden worden.

Dit moge dan aanleiding zijn om de invoering van den algemeenen dienstplicht te verhaasten, waartoe, en dit ben ik met den kapt. MEIJBOOM geheel eens, van militaire zijde moet worden medegewerkt door matiging te betrachten in de eischen van geoefendheid.

De VOORZITTER: Ik geef thans het woord aan den heer SCHEFFER.

De heer FABIUS: Mijnheer de Voorzitter. Met het oog op het belangrijke van het onderwerp stel ik voor de vergadering te verdagen

De VOORZITTER: Het woord is thans aan den heer SCHEFFER. Wanneer de heer FABIUS het woord verlangt tot het voorstellen eener motie van orde of iets wat daarop gelijkt, dan zal ik hem hiertoe de gelegenheid geven, nadat de heer SCHEFFER zijne rede geëindigd heeft.

De heer SCHEFFER: Mijnheer de Voorzitter! In de eerste plaats wensch ik hulde te brengen aan den heer MEIJBOOM

voor het door hem geleverde werk. Met het oog op het ver gevorderde nur zal ik kort zijn en mij slechts tot zeer enkele punten bepalen.

In de eerste plaats dan zoude ik den heer MEIJBOOM willen vragen, of hij er geen groot bezwaar in ziet, om zooveel wapens in handen te geven aan allerlei menschen, van wier goede gezindheid men niet overtuigd *kan* wezen, vooral wanneer overal — in onvoldoend bewaakte magazijntjes — munitie wordt opgelegd?

Ook acht ik het bedenkelijk om de grensbewaking op te dragen aan den landstorm.

Er wordt hier zoo dikwijls gewezen op den oorlog in Zuid-Afrika, en op de daar behaalde resultaten worden optimistische gevolgtrekkingen gebaseerd, die ik niet kan deelen. De Transvalers werden pas goed na eigenlijk 1½ jaar *recruit* te zijn geweest. Vóór dien tijd waren ze ongedisciplineerd en wenschten zij hunne commandanten dikwijls »naar hun oude moer», zooals de heer MEIJBOOM dat zelf zoo straks releveerde.

De heer VOSMAER sprak van goed voorbereide stellingen, waarin de landstorm den aanvaller zoude afwachten. De in-leider sprak van »vooraf aangewezen punten», waar die troepen zouden moeten staan.

Ook dit optimisme acht ik gevaarlijk.

Zij zullen moeten staan op punten, die de vijandelijke troepenbewegingen zullen aangeven, in *volkomen onvoorbereide posities*, en naar mijne overtuiging zal hunne taak buitengewoon zwaar zijn. Zij zullen de moeilijkste opdrachten van den veldoorlog uit te voeren hebben en juist daarom acht ik onze slechtst gedisciplineerde recruten daarvoor geheel ongeschikt, vooral ook hunne aanvoerders.

Voor het opvangen van den eersten stoot van den aanvaller kunnen zij niet bekwaam worden gerekend.

Ook hier geldt het oud Hollandsche spreekwoord: »de eerste klap is f 3 waard».

Het komt mij rationeel voor de best geoefenden vooruit te brengen en de minst geoefenden achterwaarts. Zijn deze ten

slotte ook gedisciplineerd, dan kunnen zij verder vooruit worden benut.

De VOORZITTER: Daar de heer ENGELBERTS tot ons leedwezen van het woord afziet, zijn wij nu genaderd tot de replieken. Uit den aard der zaak is, met het oog op het reeds gevorderde uur, de tijd daarvoor krap toegemeten. Natuurlijk is er geene sprake van, dat wij het onderwerp zullen kunnen *afhandelen*. Verlangt de heer FABIUS thans een voorstel te doen om het debat in eene volgende vergadering voort te zetten?

De heer FABIUS: Ja, Mijnheer de Voorzitter.

Er is hier heden avond gesproken van »Volksweerbaarheid» en nu zou het eene daad van hoffelijkheid zijn, om ook aan de mannen van die vereeniging gelegenheid te geven, hunne opinie te zeggen.

De heer DONK heeft belangrijke punten aangeroerd, die nader dienen besproken te worden.

Daarom stel ik voor de discussie te verdagen tot een tijdstip door het bestuur te bepalen.

De VOORZITTER: Het denkbeeld van den heer FABIUS is mij sympathiek. Intusschen komt het mij voor, dat de wijze van werken onzer vereeniging niet toelaat in eene vergadering buiten 's-Gravenhage eene bepaalde *beslissing* te nemen omtrent de voortzetting van eene discussie. De hier aanwezige leden van het bestuur zijn echter eeparig van oordeel, dat alvorens eene wettelijke regeling van de organisatie en het gebruik van den landstorm tot stand komt, deze zaak nog tot nadere gedachtenwisseling in dezen kring aanleiding moet geven. *Wanneer* dit zal zijn en *waar*, in dit opzicht kunnen wij geene verbintenis op ons nemen, doch wij zijn gaarne bereid de belofte af te leggen, dat wij de quaestie in eene vergadering van het bestuur ter sprake zullen brengen.

De heer FABIUS: Jawel, Mijnheer de Voorzitter. Het is in anderen vorm, wat ik wenschte.

De VOORZITTER: Dan is nu het woord aan den heer VOSMAER.

De heer VOSMAER: Slechts een kort woord, Mijnheer de Voorzitter, om even aan den heer SCHEFFER te zeggen dat ik met vluchtig opgeworpen verschansingen niet bedoeld heb en niet gedacht heb aan verschansingen in fortificatorischen zin, maar aan vluchtig opgeworpen dekkingen, bestaande uit wagens, stukken huisraad, beddegoed, enz.

De heer van TERWISGA: Mijnheer de Voorzitter! De heer MEIJBOOM heeft antwoord gegeven op de vraag wat te doen zoude zijn, indien de gelegenheid geopend werd het Zwitsersche stelsel zoo spoedig mogelijk hier te lande in te voeren. Ik voor mij zoude het met de oplossing van den heer M. niet eens zijn. Naar mijne bescheiden meening zouden wij, in dat geval, dadelijk moeten beginnen met aan de onderwijzers te leeren op welke wijze zij hunne leerlingen moeten opleiden, opdat onze jonge mannen bij hunne *intrede* in het leger op hetzelfde peil staan, waarop de Zwitsersche jongeman staat, die zijn eerste-oefentijd in het leger begint.

Het zal veel tijd kosten voordat wij die resultaten eener stelselmatige opleiding kunnen verwachten, maar oogsten vóór men gezaaid heeft, is nu eenmaal in de practijk eene onmogelijke zaak.

De heer MEIJBOOM. Naar aanleiding van de gemaakte opmerking over het gemis van tucht bij de schutterij, zij het mij vergund op te merken, dat die tucht nog *bewondering* verdient, als men in aanmerking neemt hoe weinig deugdelijk de schutterij *wet* was.

Allerminst valt uit hetgeen aan de schutterijen ontbrak, af te leiden, dat tucht buiten het legerverband niet bestaan-

baar is. Immers bij tal van organisatiën in de burgermaatschappij ziet men even goed tucht, gehoorzaamheid aan 't gegeven parool en onderwerping aan het gezag der leiders. Ik heb in mijn opstel echter vooral willen doen uitkomen, dat men bij het aanvoeren van landstorm-organisatiën voorzichtig moet zijn met het toepassen van kazernemanieren, en geene stramme militaire vormen moet willen doordrijven. Men zou er meer mede bederven dan winnen.

Zonder die manieren en die vormen, die ik anders zeer op prijs stel, is marsch-, gevechts- en *vuur*-discipline zeer wel bestaanbaar, zooals o. a. treffend werd bewezen in 't bloedige gevecht bij Colenso. De Fransche kolonel de Villebois Mareuil, bij Botha staande, kon zich haast niet inhouden van opgewondenheid, dat de Boeren geen enkel schot gaven, niettegenstaande de vijand al dichter en dichter naderde. Hij had Botha reeds herhaaldelijk aangepord, maar deze bleef onverstoorbaar kalm, evenals zijne mannen. Niet voor Botha 't bevel gaf, werd het vuur geopend, en toen met overweldigend succes. De Fransche kolonel was toen een en al bewondering, hij danste van opwinding, al roepende : C'est beau, c'est magnifique ! Voor zooveel prachtige vuurdiscipline geef ik ook bij onzen Landstorm desnoods gaarne de militaire vormen cadeau.

Nu zegt men altijd : Wij zijn geene Transvalers, maar onze historie leert toch, dat ook wij wel eens kranige dingen hebben gedaan. En wat de Transvalers betreft, het is niets dan eene legende, dat zij allen leeuwenjagers zijn. Er waren een groot aantal onderwijzers en kruideniers onder, die zoo van achter den lessenaar of de toonbank kwamen.

En die vreedzame mensen, met niets dan hunne vroomheid en vastberadenheid, behaalden toch bij Spioenkop de overwinning op eene tienvoudige overmacht van lang getrainde beroepssoldaten !

Ook wordt wel eens beweerd, dat de militaire discipline er later inkwam, en toen zooveel goed deed. Doch juist in het begin hebben de Boeren de kranigste stukken uitgehaald.

Van den Jameson-raid, die de menschen zóó van hun burgerlijk werk afriep, meldde destijds zeker correspondent, hoe van *alle* kanten werd geschreven, dat de Transvalers zich kranig gehouden hadden, ook na den strijd. Eene merkwaardigheid was, dat jonge Boeren van 16 en 18 jaren oud, en nog jonger, zich verdienstelijk hebben gedragen in het gevecht. »Het was aandoenlijk soms, om de Boeren te zien; zoo was er een in het Middelburg-commando, genaamd Terblanche, die 82 jaar oud was en met zijn geweer flink meeinging. Hij wilde er niet van weten om terug te keeren, hij moest zijn aandeel in het gevecht hebben. Bij den slag bij Krugersdorp was een Boer van 70 jaren met 10 zoons en 24 kleinzoons, van wie één twaalf jaar oud!»

Voorts vergete men ook niet, dat de grenswacht niet een geregelden veldslag behoeft te leveren als een leger. Het komt er slechts op aan, dat elk commando gedurende een dag of anderhalven dag in eene defensieve stelling het overal binnendringen van vijandelijke cavalerie belet. Komen 's vijands grootere afdeelingen opzetten, dan is hare taak geëindigd, daar dan tevens onze eigen mobilisatie voltooid kan zijn.

De afdeelingen der grenswacht wijken dan zijwaarts uit, en het is aan 't beleid der aanvoerders overgelaten, wat zij verder op 's vijands flanken kunnen doen. In beginsel zou men ook kunnen bepalen dat, na afloop der mobilisatiedekking, een deel der commando's kan worden afgedankt.

Met dat »uitwijken» bedoel ik geenszins: vandaag »huistoe» gaan en morgen weer terugkomen en weer beginnen. Terecht werd opgemerkt, dat de vijand dan het recht zou hebben daartegen zeer gestreng op te komen. Doch nog eens: alles zal hier afhangen van 't beleid der aanvoerders. Sommige commando's zullen misschien gedeeltelijk verlopen, doch licht zullen er vastberaden troepjes overblijven, die — en dan natuurlijk hunne kenteekenen van Nederlandschen Landstorm *behoudende* — hier en daar de guerilla met succes zullen voeren, kon het zijn, op rijwielen.

Wat verder het gevaar betreft, dat bij rustverstoringen er

in gelegen zoude zijn, als een ieder zijn wapen in huis had, zou ik wel willen vragen: hebben wij dan ooit last gehad van het geven van wapenen aan de schutterij, zelfs met de bestaande geringe tuchtmiddelen, welke die wapenmacht ten dienste stonden? Ik zie volstrekt niet in, waarom men ook niet aan onze dienstplichtigen bij Leger, Landweer en Landstorm hunne wapens zou kunnen medegeven.

Aan den heer SCHEFFER wensch ik nog te antwoorden, dat de stellingen, die door mij bedoeld werden, gelijk reeds door den heer VOSMAER werd opgemerkt, niet zijn: groote fortificatie-werken, doch slechts vluchtige kleine stellingen, loopgraven met enkele hindernissen er voor, die, als alles in vreedstijd daartoe voorbereid is, zeer zeker spoedig genoeg gereed gemaakt kunnen worden. Als de zaak in vreedstijd voor elk commando goed wordt voorbereid, kan de vijandelijke cavalerie nergens een weg meer vinden die niet afgezet is, soms wel drievoudig.

Men zal, zooals ik reeds opmerkte, voor dekking der mobilisatie wel *moeten* bestemmen het talrijke Landstorm-personeel, dat ter plaatse woonachtig is. Al zou men ook, met den heer SCHEFFER, liever de prima qualiteit troepen het eerst voor den vijand brengen, die troepen moeten nu eenmaal eerst zelf gemobiliseerd en geconcentreerd worden.

De betrekkelijke waarde, die men die afdeelingen toekent, hangt verder in hooge mate van ieders subjectief oordeel af. Doch naar mijne meening is het grootste gevaar voor onze defensie juist gelegen in het reeds al te lang voortgewoekerde dwaalbegrip (waaraan wij beroepsmilitairen voor een deel mede schuldig staan) dat *slechts een gering deel* der natie — door het lot aangewezen — met 's lands defensie te maken heeft, terwijl het ovorgroote deel der weerbare mannen kalm „toeschouwer” moet blijven.

De nog steeds onvolledige militaire wetgeving is mede eene oorzaak van dat dwaalbegrip.

Eenmaal vrijgeloof of vrijgesteld, heeft men tot nu toe niets, hoegenaamd niets met de verdediging meer te maken. Al schrijft ook de Grondwet de verplichting tot medewerking

voor, nog nooit is daar ernst mede gemaakt. Van uit het leger wordt dikwerf aan hen, die vrijwillig willen »medewerken», zelfs beduid, dat men niets dan onnutten last berokkenen zou.... Als dan ten slotte die talrijke vrijgelatenen en van alle medewerking uitgeslotenen — de toeschouwers — ook weinig geestdrift meer gevoelen voor de zaak, is m. i. aan 's lands defensie het *grootste* nadeel berokkend, dat te duchten was.

Slechts de werkelijke toepassing van de grondwettig voorgeschreven algemeene medewerking aan 's lands defensie, kan nu die defensie den *moreelen* grondslag geven, die voor slagen onmisbaar is.

Ieder weerbaar man, die om eene of andere reden niet tot het militieleger of de landweer behoort, moet daarom deel uitmaken van den landstorm. En de concessiën, die men ter wille van de sociale en de economische belangen des volks, zoowel als om redenen van financieelen aard, aan de streng militaire eischen van legervorming genoopt is te doen, *moeten* gedaan worden ter wille van het beginsel, doch zullen ruimschoots worden opgewogen door wat de defensie in moreele beteekenis wint.

Ten slotte moge nog zijn opgemerkt, dat de hierbedoelde volledige algemeene weerplicht natuurlijk niet uitsluit, dat woerbare mannen van den militieplichtigen of den landweerplichtigen leeftijd, om bepaalde redenen, van opkomst in vreedestijd kunnen zijn vrijgesteld, of dat aan personen voor wie dat noodig is, faciliteiten kunnen worden verleend in den vorm van uitstel. Doch al rekent men die uitvallers er af, mag toch worden gezegd, dat »algemeene weerplicht» beteekent een recruteeringsstelsel voor 's lands strijdkrachten, waarbij *allen* die daartoe in staat zijn, met de wapens in de hand of bij wijze van te presteeren hulpdiensten, aan 's lands defensie zullen deelnemen.

Dat bij een zoodanig stelsel terdege rekening moet worden gehouden met 's lands financiën en dat dientengevolge in menig opzicht het snoeimes gehanteerd zal moeten worden,

ook bij zaken die den beroepsmilitair na aan het hart liggen, is buiten kijf. Doch zij, die enkel oog en afkeer voor dat snoeimes hebben, vergeten wel eens al te zeer, dat tegenover datgene wat zij als »verlies" meenen te moeten boeken, voor defensie eene moreele »winst" staat, die vooral niet gering mag worden aangeslagen.

Waar we soms hooren klagen over het veldwinnen van een cosmopolitischen geest en over het ondermijnen van wat in den boezem der Natie nog kracht beloven kon tot taaiheid van verweer en onbedwingbaarheid van verzet, mag ook niet worden uit het oog verloren, dat het zoo geruimen tijd voortwoekeren van 't begrip, dat de militaire defensie des lands enkel eene zaak van »de soldaten" was, waar de burgerij niets anders mede heeft uit te staan dan 't verschaffen van een beperkt aantal »lotelingen" en van de noodige gelden, er voor een deel mede aanleiding toe gaf. Wegneming van de oorzaak zal ook dit gevolg voor een groot deel doen verdwijnen.

Een volksleger, goed in elkaar gezet, is een deel van het volk zelf, en wordt in vredes- zoowel als in oorlogstijd gedragen door de innigste sympathieën der gansche Natie. Al ware het ook voor een deel gebrekkig uitgerust en maar half geoefend, zoodat het, van enkel militair standpunt bezien, zoo de wapenen zou moeten strijken; het solidariteitsgevoel, het bewustzijn van onder de oogen van oudere en jongere medeburgers, van stads- en dorpsgenooten, wellicht wel, zooals bij de grenswacht, ter rechtstreeksche verdediging van eigen huis en hof, te strijden, zal veel kunnen vergoeden.

De moreele defensie, of zooals een eminent publicist het teekenachtig uitdrukt: de zorg dat onze defensie in rechten weer verzekerd zij; de volksopvoeding in minder materialistischen zin, en het weder aankweken van burgerzin, liefde tot den geboortegrond en andere deugden; voorzeker zal dit alles ernstig ter hand genomen moeten worden, zal onze defensie ooit een krachtig »meenens" weer worden. Ik acht echter dit uitgebreide veld te liggen buiten het bestek mijner

beschouwingen over „de organisatie en het gebruik” van onzen toekomstigen landstorm.

Toch zal die „moreele defensie” de onmisbare ondergrond zijn, waar 't geheel op rusten moet. En ik wensch daarom te besluiten met nogmaals in de welwillende belangstelling en steun van een ieder aan te bevelen: de vereeniging „Volksweerberaarheid”, die zich juist het bewerken van dit veld ten doel stelt.

De heer FABIUS: Mijnheer de Voorzitter. Sta mij nog een enkel woord toe, dat ik vermeen te moeten spreken, wjl alleen zij, die aan de discussie deelnamen, nog iets in 't midden mogen brengen en dus de heeren der Schutterij geene gelegenheid hebben protest aan te teekenen tegen hetgeen door den heer DONK is gezegd omtrent de krijgstucht bij de schutterijen. Waar aan de schutterijen steeds alle tuchtmiddelen zijn onthouden — ik laat enkele geldboeten hier buiten — daar gaat het toch niet aan te zeggen: die schutterijen zijn alleen goed genoeg geweest om aan te toonen, dat buiten het leger geene krijgstucht mogelijk is!

De VOORZITTER: Het is mij eene bijzonder aangename taak, mij namens het bestuur op hartelijke wijze aan te sluiten bij de algemeene waardeering, die de arbeid van den heer MEIJBOOM heden avond ondervonden heeft. En niet minder om gelijke instemming te betuigen met de waardeering, welke de heer MEIJBOOM zijnerzijds tegenover de sprekers, die aan het debat hebben deelgenomen, heeft uitgesproken.

Als waarnemend voorzitter heb ik al de sprekers dank te zeggen niet alleen voor het belangrijke der gehouden redevoeringen, doch mede voor den goeden toon, die bij het debat heeft voortgezeten, en ook voor de bereidwilligheid de noodige beperking in acht te nemen.

Wat de inhoud van het debat betreft — de loop der discussiën heeft de goede verwachting, die het bestuur er van had, niet teleurgesteld. Die discussiën hebben er toe geleid, dat

de algemeene lijnen der organisatie van den landstorm ons langzamerhand duidelijker voor den geest staan. En détail — dat is eene zaak van later zorg. Gelijk ik zoo even reeds gelegenheid had op te merken, ik geloof niet, dat de regeling van de organisatie en het bestuur van den landstorm haar beslag zal krijgen alvorens deze punten nog het onderwerp van eene nadere gedachtenwisseling in onze vereeniging zullen uitmaken. De discussie van heden avond zal worden gelezen en overwogen en daardoor de rijpwording van het behandelde onderwerp bevorderd. Ik zou dus ook in dien zin van een »tot wederziens" kunnen spreken.

Ik heb de eer u allen dank te zeggen voor uwe tegenwoordigheid en uwe belangstellende aandacht, en de hoop of liever het vertrouwen uit te spreken, dat wanneer wij wederom te Amsterdam vergaderen, dit op dezelfde gezellige, aangename wijze zal zijn als heden avond het geval is geweest. En hiermede sluit ik de vergadering.

Beschouwingen over Oppergezag en Opperbevel.

1.

De drager of de draagster der Kroon heeft, krachtens de Grondwet, het oppergezag over Leger en Vloot. Bij Zijne of Hare inhuldiging zweert Hij of Zij o. a. »de onafhankelijkheid des rijks te zullen handhaven.»

Er behoeft dan ook niet den minsten twijfel te bestaan, aangaande de vraag, wie in oorlogstijd zal hebben de »*algemeene leiding der verdediging.*» Niemand anders dan H. M. onze geëerbiedigde Koningin, gestemd door het *geheele* college der acht verantwoordelijke Ministers, met wie Zij te zamen : »de Regeering» vormt, *leidt* 's lands defensie.

Dit eenmaal vaststaande, is van zelf daarmede de vraag opgelost, *waar* de Algemeene Leider der verdediging zich bevinden moet. Als »de Regeering» in haar geheel die algemeene leiding heeft, is de zetel der Regeering ook de standplaats van de Algemeenen Leiding.

2.

In het woord »algemeen» ligt reeds opgesloten, dat de Hooge Regeering haar gezag benedenwaarts mandateert op verschillende andere organen, die bij 's lands verdediging elk eene afzonderlijke taak krijgen, voor welke richtige vervulling zij niet aan elkander, doch slechts aan het Oppergezag verantwoordelijk zijn.

Die organen loopen in belangrijkheid zeer uiteen, vanaf de bescheidene taak van den commandant van een klein zelfstandig fort, tot de hoogst gewichtige functie van den Legercommandant.

Doch alle mandaten zijn in dit opzicht van dezelfde rangorde, dat zij *rechtstreeks* door het Oppergezag zijn verstrekt.

Stel, dat de Legercommandant den commandant van het Fort Pannerden beval zijne positie te onttruimen, dan zou

lantstgenoemde, al ware hij ook eenvoudig kapitein, dat bevel van den Generaal niet *mogen* opvolgen. Slechts door de opperste leiding der defensie kunnen hem bevelen worden gegeven.

Het spreekt daarbij vanzelf, dat die »opperste leiding» bij het verstrekken der verschillende mandaten ook aanwijzingen kan en zal voegen voor eventueel noodige samenwerking. Doch ook voor die samenwerking is elk orgaan slechts aan het oppergezag verantwoordelijk.

3.

De sub 2° bedoelde organen kunnen zijn :

- a. De Legercommandant hier te lande.
- b. De Commandant der stelling van Amsterdam.
- c. De Commandanten van andere *zelfstandige* stellingen en forten hier te lande.
- d. De Commandant der vloot in Oost-Indië.
- e. De Legercommandant in Oost-Indië.
- f. De Eskadercommandant in West-Indië.
- g. De Commandanten der Landmacht in West-Indië.
- h. Het Departement van Oorlog.
- i. Het Departement van Marine.
- k. Het Departement van Koloniën.

Als schakel tusschen de onder *d* en *e* genoemde organen en de Hooge Regeering, vinden wij den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Oost-Indië. Evenzoo is voor de defensie van onze koloniën in West-Indië, een deel van het oppergezag reeds in vreedestijd gemandateerd op de Gouverneurs dezer koloniën.

Doch hoezeer ook voor het Rijk buiten Europa de machtsverhoudingen een eenigszins gewijzigden vorm mogen bezitten, voor de defensie in engeren zin van den vaderlandschen bodem hebbe elk 1) der zoo even genoemde organen een eigen mandaat, rechtstreeks van het oppergezag.

1) Wellicht wordt de opmerking gemaakt, dat onder de organen, opgesomd sub 3°, *niet* voorkomen: een „commandant der zeemacht hier te lande” en een „commandant der Nieuwe Hollandsche Waterlinie.”

De *taak* van elk der sub 1° genoemde organen is goddelijk nu reeds vast te stellen, gedeeltelijk niet.

Zooals werd opgemerkt, moet het geven der noodige instructiën aan de autoriteiten, genoemd onder *d*, *e*, *f* en *g* worden overgelaten aan den Gouverneur-Generaal van Ned-Indie, den Gouverneur der kolonie Suriname en den Gouverneur der kolonie Curaçao.

De taak der autoriteiten *b* en *c* ligt reeds omschreven in de »Instructie voor stellingcommandanten en Commandanten van afzonderlijke forten», vastgesteld bij Kon. Besluit van 9 Januari 1901 (*Staatsblad* N°. 23).

Wat echter de opdracht aan den Legercommandant betreft (waarbij o. a. dient te worden aangegeven of enkel het »hart des lands» ernstig verdedigd moet worden, dan wel pogingen aangewend om ook andere landsdeelen »bezet» te houden), zal er veel van afhangen, *welke* raadslieden Hare Majesteit de Koningin bij het opmaken van die opdracht ter zijde staan.

Wisseling van ministerie, tot stand gekomen verbeteringen in ons krijgswezen, het baanbreken van nieuwere denkbeelden,

Daarop zij geantwoord, dat de taak der zeemacht bij de defensie van het Rijk in Europa — zooals ook de onlangs overleden Minister van Marine erkende — helaas slechts kan bestaan in *het verleen van steun* bij de verdediging aan den wal. Onze daarvoor te bestemmen schepen treden niet als geheel, niet als eene „vloot” op. Die schepen ressorteeren derhalve onder de autoriteiten, aangeduid sub *c*.

Wat de Nieuwe Hollandsche Waterlinie betreft, moet naar mijne meening het Noordelijkste deel (Noorden c. a.) worden beschouwd als „voorwerken” der stelling van Amsterdam, en als zoodanig onder de sub *b* genoemde autoriteit ressorteeren; terwijl de fortificatiën bij Utrecht en de andere c. q. van die linie te behouden forten, m. i. moeten worden beschouwd als enkel dienende tot steun bij de operatiën van het leger, en als zoodanig dan *niet* rechtstreeks onder het oppergezag, doch onder de sub *a* genoemde autoriteit behooren te ressorteeren.

Mocht intusschen de Hooge Regeering hier anders over oordeelen, dan zal zij natuurlijk ook voor de Nieuwe Hollandsche waterlinie een *rechtstreeks onder haar ressorteeren* bevelhebber aanwijzen.

Bij het vaststellen der hoofdpijnen voor de uitoefening van het Oppergezag bij 's lands defensie kan die quaestie thans in het midden blijven.

e. d. zullen ongetwijfeld daarop van invloed zijn. Wellicht ook de overweging of men al dan niet een veldheer van eenige beteekenis meent te bezitten. Vermoedelijk ook de houding van andere mogendheden, de kans op hulp van buiten en tal van andere omstandigheden, waaronder ook de in het eigen Leger heerschende *geest* — of die geestdriftig is opgewekt dan wel gedrukt — zeer zeker in consideratie genomen zal moeten worden.

Doch *hoe* de Instructie van den Legercommandant ook moge luiden, eenmaal dien hoogen dignitaris dat mandaat verstrekt, moet hem — met eerbiediging van de van gelijke rangorde zijnde mandaten der autoriteiten *b* en *c* — volkomen de vrije hand zijn gelaten voor de uitvoering daarvan. Mocht hij onverhoopt ongeschikt blijken, dan dient hij onverwijld *vervangen*, doch nooit of nimmer met telegrafische orders en contra-orders »geleid» te worden. Boven den sub *a* genoemden Legercommandant sta geene enkele autoriteit, dan de Hooge Regeering *in haar geheel*, en deze late den Generaal ter uitvoering van zijn mandaat geheel de vrije hand, of vervange hem.

5.

De *ministerieele verantwoordelijkheid* blijft ook bij den hier geschetsten gang van zaken ongeschonden bestaan, en zal zelfs zeer ernstig moeten worden opgevat, meer in 't bijzonder voor twee zaken :

Ten eersten — doch al de Ministers collectief — voor de benoeming, c. q. de vervanging van de onder 3^e sub *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f* en *g* genoemde autoriteiten.

Ten tweeden — en hierin ieder Minister voor zijn eigen Departement — voor de richtige werking dezer Departementen in oorlogstijd.

Voor wat speciaal den Minister van Oorlog betreft, moet deze Excellentie dus worden beschouwd uit tweeërlei oogpunt: als lid van de Hooge Regeering en als Chef van zijn Departement.

Als Raadsman der Kroon staat hij — niet persoonlijk, maar als één nachtste deel van het Ministerie — *boven* den Legercom-

mandant, en kan hij dus medewerken tot zijne benoeming, afzetting en vervanging, zoomede bij het opmaken zijner Instructie.

Als Chef van het Departement van Oorlog echter heeft hij zelf een mandaat, van gelijke rangorde als dat van den Legercommandant, en dat in groote trekken zou kunnen worden aangeduid als: zorg voor het beschikbaar stellen van alles wat de sub 3° onder *a*, *b* en *c* genoemde autoriteiten noodig hebben, en voor het in ontvangst nemen en beheeren van alles wat door hen mocht worden teruggezonden.

Als Departementschef is de Minister van Oorlog dus, zoodra de oorlogstoestand is ingetreden, niets anders meer dan: Opperdirecteur van den *Territorialen Dienst* in het Rijk.

6.

Als de bovenstaande beschouwingen juist mochten zijn, vervalt natuurlijk van zelf elk denkbeeld van samenvoeging der Departementen van Oorlog en Marine tot één.

Het Departement van Marine zal, waar het zwaartpunt der maritieme krijgsverrichtingen wel buiten Europa zal liggen, ongetwijfeld veel meer in aanraking komen met het Departement van Koloniën dan met dat van Oorlog.

Reeds daarom ware eene combinatie »Oorlog-Marine» niet verkieslijk. Doch bovendien zal een Minister van Oorlog in zijne dubbele qualiteit van Chef van den Territorialen Dienst en Lid van Harer Majesteits kabinet, in oorlogstijd eene taak te vervullen hebben, die zwaar genoeg is; terwijl in vreedestijd, waar het de voorbereiding betreft der taak van twee machten, waarvan de eene uitsluitend in het Rijk binnen Europa, de andere hoofdzakelijk in Oost- en West-Indië ligt, samenvoeging van Oorlog en Marine onder één hoofd, ook nooit meer dan eene fictie zal kunnen wezen.

Het eenige wat we in dit opzicht behoeven is: eenige inschikkelijkheid van de zijde van Marine, bij de gewenschte »medewerking» voor de defensie hier te laude.

Request aan H. M. de Koningin van het Bestuur
der Vereeniging ter beoefening van de Krijgs-
wetenschap, dd. 12 Maart 1903, met eene
memorie van toelichting.

Met terugzicht op het door den Voorzitter onzer Vereeniging in de vergadering op 31 October 1902 medegedeelde omtrent ons streven in zake het honden van leergangen over krijgskundige onderwerpen voor niet-militairen (bladz. 175, eerste en tweede alinea van den loopenden jaargang van het Orgaan) wordt hieronder aan de leden der Vereeniging kennis gegeven van den inhoud van een op 12 Maart 1903 aan H. M. DE KONINGIN ingediend request en de daarbij behorende toelichtende memorie.

I. Request aan de Koningin.

Aan

Hare Majesteit de Koningin.

Geven met den meesten eerbied te kennen, de ondergeteekenden, nitmakende het Bestuur der »Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap», dat zij Uwe Majesteit verzoeken, dat het Haar moge behagen :

1°. wel te willen overwegen de wenschelijkheid, om door toepassing van art. 44 der Wet op het Hooger Onderwijs, de vakken, waarin krachtens de artt. 42 en 43 van genoemde Wet, aan één of meer onzer universiteiten onderwijs gegeven wordt, aan te vullen met: *de leer van het Krijgswezen*, en door de aanstelling van lectoren, in het onderwijs in dit vak te voorzien ;

2°. mede in gunstige overweging te willen nemen andere middelen, waardoor bij het Nederlandsche volk kunnen worden vernuimd en verlevendigd de kennis en de belangstelling in

zake de instellingen, waardoor, zoo noodig, Uwer Majesteits rechten en Nederlands onafhankelijkheid moeten worden verdedigd.

De motieven, waardoor de ondergeteekenden gedreven werden, toen zij besloten Uwe Majesteit met dit verzoek te naderen, zijn in het kort ontwikkeld in nevensgaande *Memorie*.

't Welk doende, enz.

(w. g.) L. DE VLAMING.

G. C. R. HOETINK.

W. C. NIEUWENHUYZEN.

A. W. SEGBOER.

W. COOL.

W. G. L. F. F. VAN HOOGENHUIJZE.

G. A. BUHLMAN.

H. P. STAAL.

I. M. R. LACEULLE.

Afschrift van dit request is gezonden aan Zijne Excellentien de Ministers van Binnenlandsche Zaken, Oorlog en Marine.

II. Memorie, behorende bij het verzoek van het Bestuur der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

De »Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap» stelt zich o. a. ten doel het bevorderen van de »verspreiding van heldere begrippen omtrent krijgszaken.»

Zij heeft in de laatste jaren gemeend in toenemende mate hare aandacht vooral op dit godeelte harer werkzaamheid te moeten vestigen. Zal toch het steeds veldwinnende sureven in de richting naar hetgeen men gewoonlijk noemt »een volksleger», niet uitloopen op eene bedenkelijke verzwakking onzer weerkracht, doch ons inderdaad schenken een krachtig, zelfbewust en op zich zelf vertrouwend, weerbaar volk, dan dient allerleerst bij dit volk, ten opzichte der belangen zijner weerbaarheid, in veel ruimere mate dan tot dusver het geval is, belangstelling te worden gewekt en kennis aangekweekt.

Immers — het schijnt dat een en ander nog zeer veel te wenschen over laat. Mannen van algemeene ontwikkeling en wetenschap, eerbiedwaardig, evenzeer door de uitgestrektheid van hunne kennis en de ruimte van hun gezichtskring, als door de deugdelijkheid van hun karakter — inderdaad leidende krachten in onze samenleving — zien er dikwijls niet tegen op om ten aanzien van de belangen onzer weerbaarheid van eene verregaande geringe schatting en eene niet zelden verbazingwekkende onkunde te doen blijken; ja, zich op deze geringeschatting en onkunde te beroemen.

Er kunnen waarschijnlijk verschillende middelen in aanmerking komen ten einde in dezen toestand verbetering te brengen. Vermoedelijk zal de persoonlijke dienstplicht, na

verloop van eenige jaren, in dit opzicht iets doen. Het schijnt evenwel ernstige overweging te verdienen in deze richting vooral steun te zoeken bij het Hooger Onderwijs, en eene poging te wagen, niet alleen om langs dezen weg bij hen, die in de toekomst tot de leiders van ons volk zullen behooren, de hier bedoelde leemten van kennis zooveel mogelijk aan te vullen, maar bovendien om in deze kringen te verlevendigen het besef onzer nationale plichten.

Bovendien is het Hooger Onderwijs de voorbereiding tot het bekleeden van tal van betrekkingen in de maatschappij en in den staatsdienst, bij welke de kennis van de inrichting, de taak en de behoeften van ons krijgswezen van hooge waarde is. Van af den landvoogd in onze overzeesche bezittingen, die geroepen kan worden tot daden op militair gebied van de meest ingrijpende beteekenis, tot de bestuurders onzer provinciën, gemeenten en waterschappen, komen velen, die hunne opleiding voor een groot deel op onze universiteiten genoten, met de zaken van het krijgswezen in menigvuldige aanraking. De bestuurder eener provincie of gemeente, die bijv. in dagen van onlusten wel kent zijne bevoegdheid tegenover de militaire autoriteit in het algemeen, doch volslagen vreemdeling is in zake de inrichting en de wijze van leven en werken van het deel van ons staatsorganisme, waarmede hij in dergelijke moeilijke omstandigheden moet samenwerken, loopt ernstig gevaar door deze onkunde zeer groote schade aan te richten. In tijden van oorlog zal de medewerking van burgerlijke autoriteiten ook eerst dan genoegzaam vruchtbaar kunnen zijn, wanneer niet alleen de goede wil om zich nuttig te maken aanwezig is, doch deze begeerte ook behoorlijk gesteund wordt door eene voldoende kennis van de behoeften der instelling, waarmede dan ons geheele volksleven staat of valt. Ook de beteekenis van de hier bedoelde kennis voor hen, die in diplomatieke of consulaire betrekkingen het land dienen, dan wel als ambtenaren in verschillende takken van dienst in onze koloniën zullen optreden, behoeft geen opzettelijk betoog.

Het zou voorzeker met het karakter van ons Hooger Onderwijs niet overeenstemmen, wanneer daarin werd opgenomen de studie van het krijgswezen in haren geheelen omvang. De vraag of wellicht te ceniger tijd gewenscht ware eene zoodanige reorganisatie van ons onderwijs in het algemeen, waardoor ook de hoogere militaire vorming werd gemaakt tot een bestanddeel van het universitaire onderwijs — kan hier natuurlijk geheel onbesproken blijven. Alle verdere beschouwing gaat dus uit van het standpunt, dat de wetenschappelijke opleiding, voor zoover het leger zelf daaraan behoefte heeft, geschiedt op daartoe bestemde *vakscholen*. Daarentegen kan het krijgswezen in zijne maatschappelijke beteekenis en als bestanddeel van ons staatsorganisme gerekend worden te zijn een object ook van universitaire studiën. Er wordt daarmede niet bedoeld eene opleiding *voor* het leger, doch het bekend maken van de burgermaatschappij met »hetgeen des legers is”.

Ongetwijfeld wordt ook reeds thans het een en ander in de bedoelde richting gedaan. Het oorlogsrecht, de militaire wetten, de legerinrichting, de krijgsgeschiedenis — zij vinden onder de wetenschappelijke krachten onzer universiteiten talentvolle beoefenaars, die hunne kennis ook weder ten goede doen komen aan de studenten. Hetgeen door sommige hoogleeraren in vroeger en later tijd in dit opzicht is gedaan, verdient voorzeker waardeering.

Intusschen, wat er door de hoogleeraren onzer universiteiten reeds *is* gedaan of in de toekomst zou *kunnen worden* verricht, het valt niet te ontkennen, dat hierdoor het bovengeschetste doel onmogelijk kan worden bereikt. Wil men inderdaad dengdelijke begrippen verspreiden omtrent de inrichting van leger en vloot, het karakter en de bestemming onzer doode weermiddelen, omtrent het beheer en de verpleging onzer krijgsmacht en de eigenaardige taak, aan hare verschillende bestanddeelen toegedacht bij de verdediging van Nederland en zijne Koloniën tegen binnen- of buitenlandsch geweld, of bij de handhaving onzer neutraliteit — wil men werkelijk een juist beeld geven van het merkwaardig organisme in onze

staatsinstellingen, aan hetwelk ten slotte de bescherming van alle andere organen in staat en maatschappij is toevertrouwd dan dient het onderwijs in »de leer van het krijgswezen» ook te worden opgedragen aan mannen, wier levenstaak het is al de genoemde onderwerpen in hun onderling verband te bestudeeren. Zij alleen zijn in staat aan de stof leven te schenken, en berekend voor de somtijds noodige uitweiding op het gebied van vakkennis en techniek.

Ten einde een duidelijk beeld te geven van ons verdedigingsstelsel te land en ter zee, kan het bijv. noodig zijn het een en ander mede te deelen omtrent de kracht en de draagwijdte van moderne vuurwapens, omtrent de pantsering van schepen en forten, het stelsel van inundatie, enz. Dit kan natuurlijk niet verlangd worden van professoren der juridische of der letterfarische faculteit.

De Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap heeft gedurende de beide voorafgaande winters eene proef genomen met een cursus door een bekwaam stafofficier gegeven voor studenten van de Leidsche universiteit. Deze cursus heeft succes gehad wat betreft de belangstelling van hen, die er aan deelnamen, waardoor dan ook gewettigd wordt het vertrouwen op de levensvatbaarheid eener instelling als in nevensgaand adres bedoeld. Evenwel, het getal toehoorders was nog niet zeer groot. Dat alles samengenomen, het succes van de genomen proef alzoo slechts matig genoemd kan worden, moet waarschijnlijk worden toegeschreven o.a. aan het gemis van elken band tusschen de gehouden voordrachten en de universiteit. Zoo werd dan ook, op grond van het ontbreken van een dergelijken band, door curatoren zelfs geweigerd de beschikking over een lokaal, tot de genoemde inrichting van Hooger Onderwijs behorende.

Bij het overwegen van middelen, waardoor aan deze bezwaren kan worden tegemoet gekomen, valt al licht de aandacht op de aanstelling van privaat-docenten. Art. 60 der Wet op het Hooger Onderwijs schijnt hier evenwel eene ernstige moei-

lijkheid op te leveren. In dit artikel toch wordt gezegd, dat door den Minister van Binnenlandsche Zaken *doctoren* als *privaat-docenten* kunnen worden toegelaten. In dit opzicht zouden de meest aangewezen docenten voor het onderwijs in de leer van het krijgswezen te kort schieten.

Voor het aanstellen van *lectoren* ingevolge art. 59 wordt de eisch van den doctoralen titel echter niet gesteld, evenmin als voor de *hoogleeraren*. Het zal intusschen wel de bedoeling der wet zijn, dat geene lectoren kunnen worden belast met het onderwijs in eenigen tak van wetenschap, tenzij het vak voorkomt op de lijst der vakken, waarin aan de bedoelde universiteit, volgens de bestaande voorschriften, onderwijs wordt gegeven.

Dit laatste nu is met de *leer van het krijgswezen* niet het geval ingevolge de artt. 42 of 43 der Wet. Door toepassing van art. 44 kunnen evenwel bij Koninklijk Besluit aan één of meer der universiteiten leerstoelen worden gevestigd voor vakken, in de beide vorige artikelen niet genoemd. Worden dus op deze wijze aan één of meer onzer universiteiten leerstoelen voor de leer van het krijgswezen gevestigd, dan kunnen, krachtens art. 59, daartoe geschikte officieren als *lectoren* worden belast.

Het ligt waarschijnlijk in de bedoeling der wet op het Hooger Onderwijs, dat bij de toepassing van art. 44 tevens wordt aangewezen de faculteit, waartoe het in te voegen studievak zal geacht worden te behooren.

Daartoe zou hier in aanmerking komen de faculteit der *rechtsgeleerdheid*, waaronder de Staatswetenschappen zijn gebracht. Dit behoeft intusschen niet te verhinderen, dat door de te benoemen docenten, voor zoover dit voor eene deugdelijke behandeling der stof noodig wordt geoordeeld, in hun onderwijs onderwerpen worden begrepen, die overigens eenigszins buiten het kader der genoemde faculteit vallen. De lessen staan natuurlijk open voor de studenten van alle faculteiten. Op deze gronden schijnt de weg, in nevensgaand verzoekschrift aangeduid, de meeste aanbeveling te verdienen ter bereiking van het in deze memorie beoogde doel.

De ondergeteekenden van dat adres hebben zich ten slotte de vraag gesteld of er een redelijke kans bestaat, dat een academische cursus in de leer van het krijgswezen op voldoende belangstelling, op een vrij talrijk gehoor zal kunnen rekenen. Ongetwijfeld zal veel afhangen — hier gelijk elders — van het talent van hen, die met het geven van het onderwijs worden belast. Maar ook wanneer, wat het doceerend personeel betreft, de meest gelukkigste keuzen worden gedaan, wanneer als lectoren worden aangewezen officieren, die inderdaad het geloof van ons volk in zijne eigen weerkracht weten op te wekken en te verlevendigen, en er alzoo in slagen belangstelling aan te kweken voor het krijgswezen in zijne maatschappelijke beteekenis en als nationale instelling — ook dan nog blijft het gevaar bestaan, dat de hier bedoelde colleges te zeer zullen lijden onder het groot aantal uren, reeds door examen-colleges in beslag genomen. En dit leidt tot het zoeken naar middelen, waardoor de belangstelling kan worden gesteund.

Als van zelve valt hier de aandacht op het examen tot verkrijging van het doctoraat in de *Staatswetenschap*. Zonder een te grooten last op de candidaten te leggen, en zonder wijziging ook van de eischen, zooals die geformuleerd zijn in het Koninklijk Besluit van 27 April 1877 (*Stbl.* N°. 87), ware ten aanzien van het in deze memorie bedoelde studievak aan bescheiden wenschen te voldoen. Het examen toch in »de staatsinstellingen van Nederland en zijne koloniën en overzeesche bezittingen» kan worden afgenomen op eene wijze, dat de leer van het krijgswezen daarbij voldoende tot haar recht komt in die mate, dat de candidaten genoopt worden behoorlijk rekening te houden met den cursus in genoemd vak. Mocht deze zienswijze onjuist blijken, dan *kon* eene geringe wijziging van het examen-programma in aanmerking komen. Voor hen, die niet in de staatswetenschap, doch in de rechtswetenschap promoveeren, ware te overwegen een suppletair examen, hetwelk, met goed gevolg afgelegd, tot aanbeveling zou strekken voor hen, die in aanmerking willen komen tot het bekleeden van bepaalde betrekkingen, met name van administratieven

aard, in den dienst van den Staat, de Provincie of de Gemeente.

Behalve het vestigen van een verband tusschen de studie van het krijgswezen en ons Hooger Onderwijs, zijn er voorzeker — gelijk boven reeds werd opgemerkt — nog andere middelen, waardoor de opvoeding van ons volk tot meerdere *belangstelling in* en meerdere *kennis van* het organisme, hetwelk bestemd is ons zelfstandig volksbestaan te beschermen en zoo noodig te verdedigen, kan worden bevorderd. O. a. zou daartoe in aanmerking kunnen komen het houden van populaire voordrachten door daartoe geschikte officieren — allereerst in garnizocusplaatsen — voor niet-militairen.

Ook eenigermate in deze richting werd door de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap eene proef genomen. In den winter 1900—1901 zijn te Dordrecht en te Tilburg door een bekwaam officier der infanterie eene reeks verhandelingen gehouden, die hoel wat belangstelling hebben gewekt.

Het zou natuurlijk de financieele krachten dier vereeniging verre te boven gaan, wanneer zij, naar het model dezer proef, eene organisatie op eenigszins uitgebreide schaal wilde in het loven roepen. Intusschen zal de vereeniging, welke adressanten de eer hebben te vertegenwoordigen, voor zoover dit binnen de grenzen harer krachten ligt, het bovengeschetste doel voor oogen houden, in het vertrouwen, dat ook van Regeeringswege — waar zulks pas geeft — dit streven zal worden gesteund.